

A scenic mountain landscape. In the foreground, a group of white sheep is grazing on a green hillside. The middle ground shows a dense forest of dark evergreen trees. In the background, majestic mountains with snow-capped peaks rise against a clear blue sky. The lighting suggests a late afternoon or early morning setting, with soft shadows and highlights on the mountain slopes.

Śladami Wołochów

Śladami Wołochów

Wołosi. Pasterski lud, który na ziemi polskie dotarł ok. XV w., przynosząc ze sobą nie tylko gospodarską sztukę wypasania owiec w trudnym terenie górskim, ale także bogatą kulturę, żywą do dzisiaj. Wędrówka Wołochów przebiegała od Bieszczadów przez Beskid Niski, Beskid Sądecki, Gorce i Podtatrze, przez Beskid Żywiecki, Śląski i dalej na zachód, w kierunku Moraw. Niniejsze opracowanie jest propozycją **15 szlaków tematycznych** wiodących przez obszary ściśle związane z rozwojem transhumancji. Razem składają się na całościowy, przekrojowy obraz pasterskiej spuścizny, dla której górskie tereny są tłem – kontekstem, który dzięki szlakom zyskuje dodatkową, niematerialną wartość.

Projekt „Szlak Kultury Wołoskiej” współfinansowany jest ze środków Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego.

GORCE: Ochotnica – za górami, za lasami

Wędrówka śladami Wołochów na terenie Polski rozpoczyna się tak, jak każda wciągająca opowieść. Dawno, dawno temu, za siedmioma górami, za siedmioma lasami, za siedmioma rzekami... Na terenie dzisiejszych Gorców rośla prastara puszcza – dzika, ciemna i groźna.

Ziemie te bardzo długo pozostawały nietknięte ręką człowieka, aż do ok. XIII w., kiedy to królowie i książęta polscy zaczęli prowadzić intensywną akcję kolonizacyjną. Początek istnienia wsi Ochotnica – najstarszej wołoskiej wsi – datuje się na 1416 r., kiedy to Dawid Wołoch otrzymał od króla Władysława Jagiełły przywilej lokacyjny.

Osady lokowane na prawie wołoskim powstawały na tzw. „surowym korzeniu”. Wołosi – nawykli do życia w terenach górskich, słabiej nadających się do uprawy roli – świetnie sobie w takich warunkach radzili. Karczowali lokalne lasy, na miejscu których powstawały następnie polany. Ze swoimi panami rozliczali się w naturze – najczęściej w serach, owcach i świniach.

Ochotnica – usadowiona nad rzeką o takiej samej nazwie – nie zawsze właśnie tak podpisana była na mapie. Słowo to wywodzi się ze staropolskiego czasownika „ochodzić” lub „ochodnik”, który należy rozumieć jako „obchodzić” lub „obejście”. Najstarsza wzmianka o dolinie Ochotnicy znajduje się w pochodzącym z 1336 r. dokumencie lokacyjnym sąsiedniej wsi Tylmanowa i dotyczy rzeki, która nosiła wówczas nazwę „rivulus Ochodnik”. Nazwa Ochotnica, w dzisiejszym brzmieniu, pojawia się w połowie XVI w.

Ochotnica do dzisiaj uważana jest za najważniejszą wieś wołoską na Podhalu. Ciekawostką jest fakt, że należy również do najdłuższych wsi w Polsce. Jej oś stanowi droga o długości 20 km, a grupy zabudowań leżą także w 17 dolinach bocznych potoków. Łączna długość Ochotnicy, wraz ze wszystkimi odnogami, dochodzi do 38 km.

7,7 km
ok. 3:15 h

poziom
trudności

trasa
piesza

tematyka:
historia

Ochotnica Dolna - Jaworzynka Gorcowska / Piorunowiec 4,8 km (1:30 h)
- Studencka Baza Namiotowa GORC 1,9 km (0:45 h) - Wieża widokowa na Gorcu 1 km (0:30 h)

Trasa rekomendowana dla: turystów indywidualnych, grup, rodzin z dziećmi

Przebieg trasy

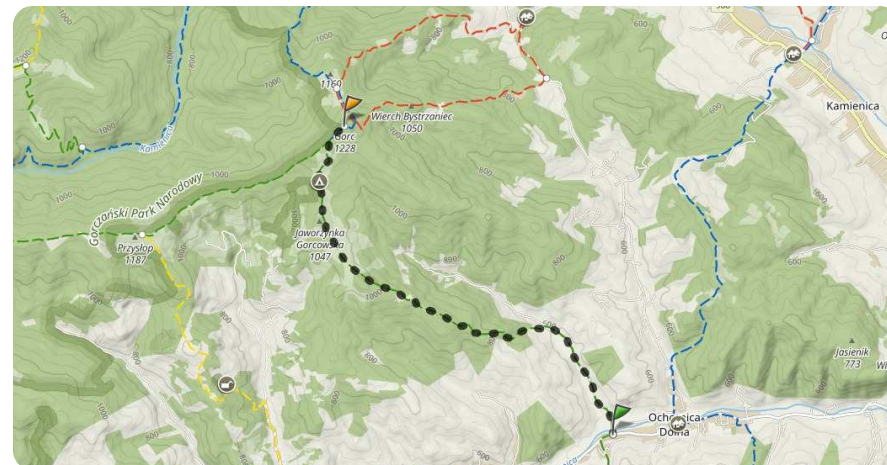
Trasa piesza rozpoczyna się w Ochoznicy Dolnej, najstarszej wołoskiej wsi, a aktualnie jednej z najpopularniejszych miejscowości letniskowych na terenie Gorców. Wycieczkę rozpocząć można pod zabytkowym kościołem pw. Znalezienia Krzyża Świętego, położonym w centrum wsi, jednak szlak zielony, wiodący w góry, spotykamy w przysiółku Chryczyki, niedaleko stacji paliw i restauracji.

Po przekroczeniu mostu na Ochoznicy, szlak prowadzi dalej asfaltową drogą, wzdłuż osiedla Gorcowe. Po około 0:30 h marszu szlak opuszcza drogę biegnącą przez wieś i odbija w lewo. Po dość ostrym, początkowym podejściu, pnie się potem łagodnie w górę przez polanki, na których do dzisiaj spotkać można jeszcze pasterskie szalasy. Rozciąga się stąd piękny widok na południe, na dolinę Ochoznicy i zabudowania wsi oraz majaczące na horyzoncie pasmo Lubania. Wprawne oko z pewnością dostrzeże na nim wieżę widokową. Po ok. 1:30 h marszu docieramy na szczyt Jaworzynki Gorcowskiej, nazywanej przez lokalną ludność Piorunowcem.

Stąd trasa wiedzie dalej przez rozległe Hale Gorcowskie, wprost do Studenckiej Bazy Namiotowej GORC, która w okresie wakacyjnym stanowić może świetny punkt noclegowy. Z bazy niedaleko już na szczyt Gorca, na którym od 2015 r. stoi wieża widokowa, z której podziwiać można panoramę 360° na wszystkie okoliczne pasma górskie.

Miejsca widokowe

- Hale Gorcowskie
- Polana Gorc Młynieński
- Wieża widokowa na Gorcu

© mapa-turystyczna.pl | Dane mapy © OpenStreetMap, OdBL

Atrakcje turystyczne w okolicy

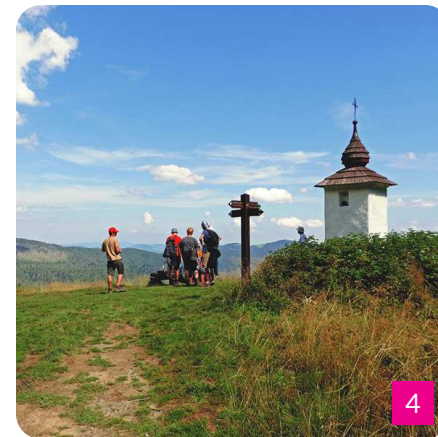
1. Rusnaki – przysiółek Ochoznicy Dolnej. Nazwa pochodzenia wołoskiego nawiązująca do ludności ruskiej, która przybyła ze wschodu; również popularne w tych okolicach nazwisko, noszone przez potomków dawnych pasterzy. Pomiędzy osiedlem Rusnaki a Gorcowe po lewej stronie potężny, stary jawor o rozłożystej koronie. Na jego pniu powieszona przez lokalnych mieszkańców kapliczka Matki Bożej z 1964 r.

2. Jaworzynka Gorcowska – szczyt w paśmie Gorca, przez miejscową ludność nazywany Piorunowcem. Jego nazwa nawiązuje do wydarzenia, które miało miejsce w 1927 r. – piorun uderzył wtedy w szałas pasterski, w którym schronili się turyści uciekający przed burzą. Niedaleko stąd znajduje się jaskinia Wietrzna Dziura, jedna z ciekawszych gorczańskich jaskiń.

3. Hale Gorcowskie – rozległe hale, znajdujące się na wschodnich stokach bocznego grzbietu Jaworzynki Gorcowskiej (Piorunowca). Dawniej intensywnie użytkowane pastersko. Stały tutaj liczne szałas i stodoły a łąki regularnie były koszone. Mieszkańcy Ochoznicy Dolnej wypasali na nich swoje owce, w sezonie letnim tętniło tutaj życie pasterskie. Obecnie polany częściowo zaczynają zarastać. W pobliżu Studencka Baza Namiotowa GORC.

4. Wieża widokowa na Gorcu – powstała w 2015 r. w ramach projektu “Enklawa aktywnego wypoczynku”. Ma całkowicie obudowane schody wejściowe i taras widokowy, dzięki temu mogą na nią wejść nawet osoby z lękiem wysokości. Wieża jest świetnym punktem widokowym – można podziwiać z niej szeroką panoramę Tatr oraz Beskidów, od Babiej Góry przez Beskid Wyspowy aż po pasmo Jaworzyny Krynickiej w Beskidzie Sądeckim.

5. Gorczański Park Narodowy – obejmuje centralne pasmo Gorców, m.in. masywy Turbacza i Gorca. Powstał z uwagi na konieczność ochrony pięknego krajobrazu i przyrodniczych walorów obszaru Gorców. Najstarszym zabytkiem Gorczańskiego Parku Narodowego jest kapliczka Bulandy na Polanie Jaworzyna Kamienicka, ufundowana przez Tomasza Chlipałę, słynnego w tych okolicach bacę.

Fot. 2. Hala Gorcowska , 3. Wieża na Gorcu (fot. K. Bańkowski),
4. Kapliczka Bulandy - fot. J. Sekuła

Wydarzenia turystyczno-kulturowe w okolicy

- Weekend z GPN, maj, Gorczański Park Narodowy
- Watra Ochoznicka, sierpień, WOK w Ochoznicy Górnej
- Jesienny redyk w Ochoznicy, wrzesień, WOK w Ochoznicy Górnej

GORCE: Ogień i woda – grzbietem gór i doliną potoku

Ogień i woda – dwa żywioły, tak od siebie różne, w Gorcach znalazły przestrzeń na to, by obok siebie istnieć.

To właśnie nad brzegiem Ochotnicy powstała pierwsza, wołoska wieś, która czerpać mogła z życiodajnej siły górskiego strumienia. Ogień z kolei pozwolił Wołochom przemienić starą, gęstą puszcę w tereny, na których z powodzeniem mogło rozwijać się pasterstwo. Stąd wywodzi się nazwa tej grupy górskiej: od „gorzenia” („gorzeć” – palić się, płonąć), czyli wypalania polan wśród lasów metodą żarową.

Wypalanie lasu było najprostszym, wymagającym najmniej wysiłku sposobem otrzymania polany, jednak wcale nie tak prostym i oczywistym, jak mogłoby się wydawać. Jak otrzymać polanę w zaplanowanym w tym celu obszarze, nie wypalając przy okazji całego lasu?

Odpowiedzią jest czynność zwana „cyrhleniem”. Polegała ona na obrywaniu kory z drzew (mniej więcej na wysokości klatki piersiowej człowieka) oraz podcięciu lub wyrwaniu podszytu rosnącego pomiędzy drzewami. Roślinność usychała, a pnie pozbawione kory, chroniącej przed zmianami temperatury i szkodliwymi czynnikami atmosferycznymi, obumierały. Najlepsze drzewa ścinano i wykorzystywano m.in. do budowania pasterskich szałasów, a to, co pozostało, podpalano. W ten sposób powstawała przestrzeń otoczona z wszystkich stron lasem, która stopniowo zarastała trawą. Początkowo na takich polanach wypasano zwierzęta pomiędzy resztkami drzew, które stopniowo wyrąbywano na opał w bacówkach. Z biegiem lat korzenie drzew gniły, a ich miejsce zaczynała zajmować roślinność pastwiskowa, kształtując ostateczny wygląd polan, które można już było kosić.

Mimo tego, że w dzisiejszych czasach „cyrhlenie” jest czynnością już dawno zapomnianą, przetrwało w języku. Od sposobu otrzymywania polan pochodzi często spotykana w Karpatach nazwa „Cyrhla”, którą nazywano szczyty.

18,2 km
ok. 5:45 h

poziom
trudności

trasa
piesza

tematyka:
przyroda

Przełęcz Przysłop (Lubomierz-Rzeki) - Polana Podskąły 3 km (1:10 h) - Gorc Troszacki 1,8 km (0:50 h) - Polana Pustak 1,5 km (0:30 h) - Przełęcz Borek 2,1 km (0:35 h) - Skrzyżowanie pod Stawieńcem 4,6 km (1:15 h) - Polana Trusiówka 3,7 km (1:00 h) - Przełęcz Przysłop (Lubomierz-Rzeki) 1,5 km (0:15 h)

Trasa rekomendowana dla: turystów indywidualnych, grup, rodzin z dziećmi

GORCE: Ogień i woda – grzbietem gór i doliną potoku

Przebieg trasy

Trasa piesza przebiega przez widokowe polany oraz dolinę jednego z najważniejszych w Gorcach cieków wodnych – Kamienickiego Potoku, części rzeki Kamienicy, będącej dopływem Dunajca.

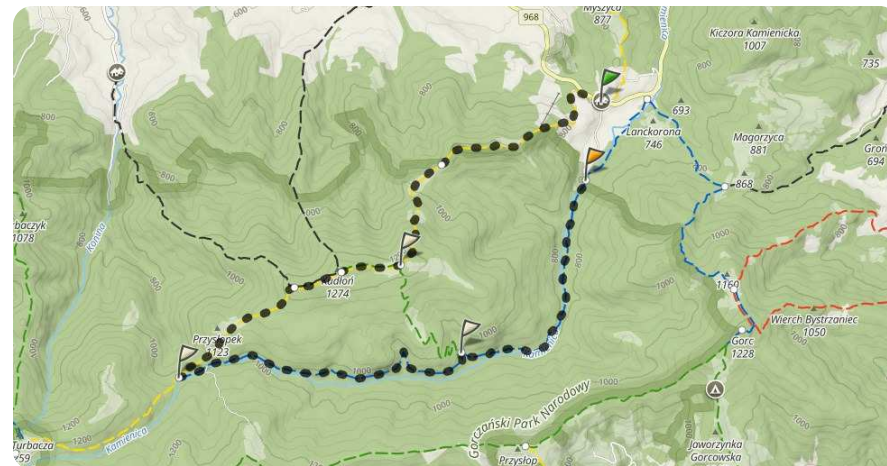
Wędrówkę rozpoczynamy na przełęczy Przysłop, w przysiółku Lubomierz-Rzeki, przez który biegnie szlak żółty, zwany Szlakiem 10 Polan. W 1925 r. wyznakował go ks. Walenty Gadowski, twórca tatrzańskiej Orlej Perci. Wspinamy się szlakiem w kierunku lasu, gdzie spotykamy znaki ścieżki edukacyjnej „W dolinie Gorcowego Potoku”. Po ok. 1:00 h marszu docieramy na malowniczą Polanę Podskąły, na której do dzisiaj zachowały się szałas pasterskie. Szlak wiedzie dalej przez kilka innych widokowych polan (m.in. Adamówka, Gorc Troszacki, Pustak), po czym dociera do przełęczy Borek, gdzie łączy się ze szlakiem niebieskim.

Przełęcz Borek to miejsce wyjątkowo interesujące pod względem geograficznym. Intensywna erozja przez Kamienicki Potok może w przyszłości skutkować przerwaniem grzbietu i połączeniem wód z potokiem Konina. Tego typu zjawisko nazywane jest kaptazem.

Wchodzimy na szlak niebieski i podążamy nim w dół, wraz z biegiem Kamienickiego Potoku. Po ok. 2:30 h docieramy na polanę Trusiówka – znajduje się tutaj jedno z dwóch miejsc biwakowych, które funkcjonują w sezonie letnim na terenie Gorczańskiego Parku Narodowego (drugie – polana Oberówka w Porębie Wielkiej). Stąd, drogą odbijającą w lewo, już bez szlaku, dotrzeć możemy do punktu wyjścia – wprost na przełęcz Przysłop.

Miejsca widokowe

- Polana Podskąły
- Gorc Troszacki
- Polana Pustak

© mapa-turystyczna.pl | Dane mapy © OpenStreetMap, OdbL

Atrakcje turystyczne w okolicy

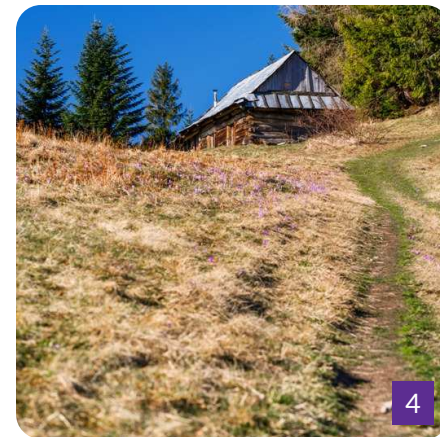
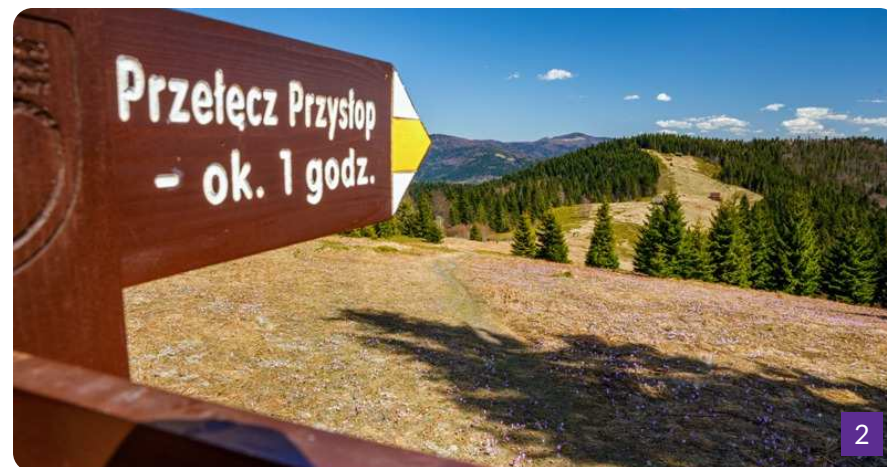
1. Polana Podskały – polana pomiędzy Gorcem Troszackim i Jaworzynką w Gorcach. Na polanie stoi jeden zrekonstruowany szałas oraz kilka, które już niszczeją. Są pozostałością po dawnym pasterstwie mieszkańców okolicznych gorczańskich miejscowości. Polana o dużych walorach krajobrazowych i przyrodniczych.

2. Kudłoński Baca – wysoki na kilkanaście metrów ostaniec na północnych zboczach Kudłonia. Znajduje się nieco poza trasą wędrówki, w lesie, tuż przy czarnym szlaku turystycznym z Lubomierza. Według legendy ostaniec to baca, który został zamieniony w kamień za karę za złe traktowanie swoich juhasów i honielników.

3. Polana Papieżówka – polana w dolinie rzeki Kamienica. Stoi na niej szałas, w którym w sierpniu 1976 r. przez dwa tygodnie mieszkał Karol Wojtyła. Dla uczczenia pobytu kardynała Wojtyły umieszczono na polanie duży głaz z pamiątkową tablicą i słynnymi słowami, które Karol Wojtyła – już jako papież Jan Paweł II – wygłosił w czasie jednej z pielgrzymek do Polski: „Pilnujcie mi tych szlaków”.

4. Polana Trusiówka – nieduża polana położona w dolinie Kamiennickiego Potoku, tuż przed granicą Gorczańskiego Parku Narodowego. Jej nazwa pochodzi od słowa „truś”, w miejscowej gwarze będącego określeniem królika. Polana jest punktem początkowym dwóch ścieżek edukacyjnych Gorczańskiego Parku Narodowego: „Dolina Kamiennicy” i „Dolina Gorcowego Potoku”. Na Polanie miejsce biwakowe, czynne w sezonie letnim.

5. Gorczański Park Narodowy – obejmuje centralne pasmo Gorców, m.in. masywy Turbacza i Gorca. Powstał z uwagi na konieczność ochrony pięknego krajobrazu i przyrodniczych walorów obszaru Gorców. Najstarszym zabytkiem Gorczańskiego Parku Narodowego jest kapliczka Bulandy na Polanie Jaworzyna Kamiennicka, ufundowana przez Tomasza Chlipałę, słynnego w tych okolicach bacę.

Fot. 2. Przełęcz Przystop , 3. Gorce Szalasy na Polanie Podskały, 4. Gorce, fot. K. Bańkowski.

Wydarzenia turystyczno-kulturowe w okolicy

- Weekend z GPN, maj, Gorczański Park Narodowy
- Watra Ochothnicka, sierpień, WOK w Ochothnicy Górnej
- Jesienny redyk w Ochothnicy, wrzesień, WOK w Ochothnicy Górnej

BESKID SAUDECKI: Językowe pamiątki – wołoskie nazewnictwo

Mapa – chociaż zupełnie jej nie przypomina – może być jak książka. Mimo tego, że minęło kilka wieków, a świat bardzo się zmienił, wiele nazw terenowych do dzisiaj nosi językowe ślady wołoskiego pochodzenia. Kryją się w nich niezwykle historie górskiego osadnictwa – osvajania dzikich terenów, które dla wielu pokoleń stały się domem.

Tradycyjne nazwy, wywodzące się z języka wołoskiego, noszą nie tylko wsie i ich przysiółki, ale także wiele szczytów, polan i potoków, ukrytych w beskidzkich lasach. Bardzo często spotkać można je w Gorcach, gdzie powstała pierwsza wołoska wieś – Ochotnica – ale natknąć można się na nie i w innych rejonach Beskidów oraz całych Karpatach. Wołoskie nazewnictwo „wędrowało” wraz z pasterzami, docierając do najodleglejszych zakątków gór. Nawiązuje najczęściej do ukształtowania terenu i jego wyróżniających się cech oraz przyrody – roślin i zwierząt. Nie brak również nazw związanych z działalnością człowieka, a także powiązanych z imionami i nazwiskami właścicieli gruntów, na których wypasano owce i woły.

Najpopularniejsze nazwy wołoskiego pochodzenia to:

- Beskid od „bjêska”** – hala, górska łąka, pastwisko
- Certeż, Czerteż od „certez”** – jasny, czysty, podświetlony, wypalony
- Groń, Gronik od „grui”** – wzgórek, szczyt, kopulaste wzgórze
- Kiczora od „chica”** – włosy, zarost, zarośnięta góra
- Koszar, Koszary, Kosarzyska od „coșar”** – przenośna zagroda dla owiec
- Kotelnica od „kocić”** – miejsce, gdzie owce rodziły jagnięta
- Magura, Magurki od „măgura”** – wyraźnie wyodrębniony masyw górski
- Przysłop od „prislop, prislopul”** – przełęcz, siodło, miejsce na grzbiecie
- Runek od „runc”** – polana wypasowa
- Solnisko** – miejsce, w którym wykładano sól dla stad owiec, kóz lub bydła

29,9 km
ok. 10:00 h

poziom
trudności

trasa
piesza

tematyka:
etnografia

Kosarzyska (Piwniczna Zdrój, skrzyżowanie) - Przełęcz Gromadzka 8 km (3:00 h) - Obidza 0,3 km (0:05 h) - Radziejowa 4,2 km (1:45 h) - Schronisko PTTK Przehyba 4,9 km (1:30 h) - Dzwonkówka 6,8 km (2:15 h) - Krościenko 5,7 km (1:30 h)

Trasa rekomendowana dla: turystów indywidualnych, grup, rodzin z dziećmi

Przebieg trasy

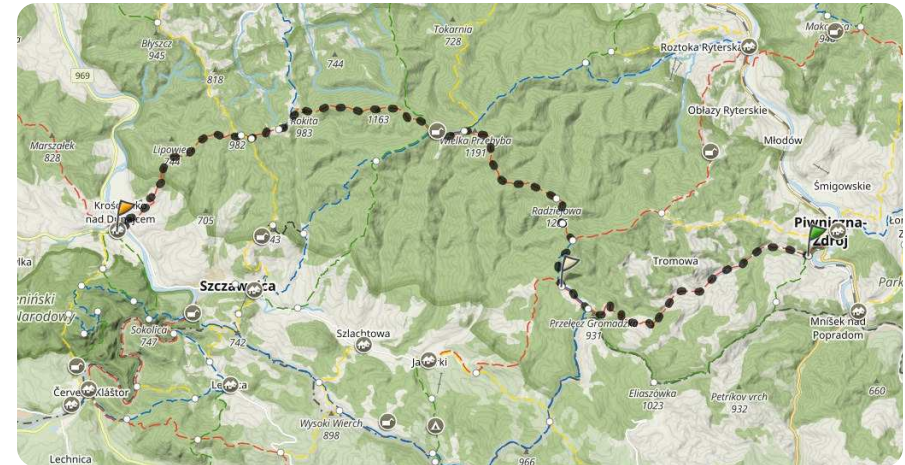
Trasa piesza zaczyna się w Kosarzyskach, osiedlu miejscowości Piwniczna-Zdrój, położonej w dolinie Popradu. Wędrujemy szlakiem czerwonym w kierunku zachodnim. To najstarszy szlak w Beskidzie Sądeckim, wyznakowany w 1906 r. jako droga dla kuracjuszy, którzy do Piwnicznej przybywali pociągiem. Stąd przez góry udawali się do Szczawnicy.

Po ok. 3:00 h marszu docieramy do przełęczy Gromadzkiej, gdzie szlak łączy się ze szlakiem zielonym. Kilka minut później, na Obidzy, do szlaku czerwonego dołącza długodystansowy szlak niebieski Wielki Rogacz-Tarnów. Żegnamy szlak czerwony i kontynuujemy wędrówkę w kierunku Wielkiego Rogacza. Tutaj spotykamy inny czerwony szlak – Główny Szlak Beskidzki – którym po ok. 0:40 h docieramy na Radziejową, najwyższy szczyt Beskidu Sądeckiego (1262 m n.p.m.). Po ok. 1:30 h na trasie spotykamy Schronisko PTTK Przehyba, spod którego rozpościera się wspaniała panorama na Tatry.

Przemierzamy się dalej szlakiem czerwonym, by po ok. 2:15 h przez przełęcz Przysłop dotrzeć na Dzwonkówkę, w masywie której znajduje się kilka polan będących pozostałością po dawnym pasterstwie, podobnie jak nazwa góry. Z Dzwonkówki przez Groń schodzimy do Krościenka, gdzie po ok. 1:30 h spotykamy inną, ważną dla Beskidu Sądeckiego rzekę – Dunajec.

Miejsca widokowe

- Przełęcz Obidza
- Wielki Rogacz
- Przełęcz Przysłop

© mapa-turystyczna.pl | Dane mapy © OpenStreetMap, OdBL

Atrakcje turystyczne w okolicy

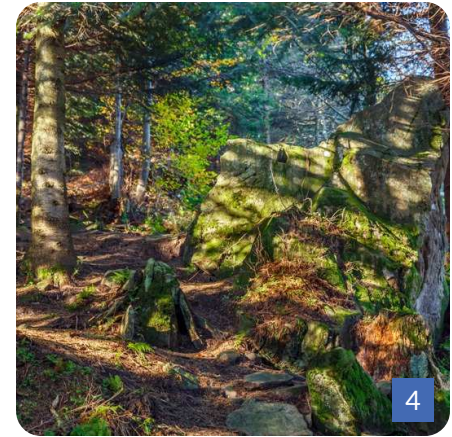
1. Ekspozycja pasterska „Instrumenty ludowe w Karpatach” w Piwnicznej – ekspozycja poświęcona instrumentom ludowym Karpat, ze szczególnym uwzględnieniem instrumentów pasterskich. Na ekspozycji prezentowane są modele, fotografie, makiety oraz eksponaty najczęściej spotykanych instrumentów w Karpatach. Na wystawie dostępne również plansze informujące o kulturze wołoskiej i przybliżające związane z nią tematy.

2. Przehyba – szczyt górski w zachodniej części Pasma Radziejowej. Jego nazwa wywodzi się od Rusinów zamieszkujących niegdyś tereny Rusi Szlachtowskiej i oznacza przełęcz. Początkowo nazwa ta dotyczyła tylko znajdującej się tutaj hali, dopiero później przeniesiono ją również na szczyt. W pobliżu schronisko PTTK, spod którego rozpościera się wspaniała panorama na Tatry.

3. Wychodnie skalne na Skalce – dawniej wzdłuż grzbietu Skalki ciągnęły się hale pasterskie. Gazdował tutaj m.in. Tomasz Guskiewicz „Gruś”, słynny w okolicach baca, uznawany przez miejscową ludność za czarownika. Legendy mówią, że Baca Gruś z Krościenka do pokonania czarów rzuconych na stado owiec używał włosów łonowych wisielca, w ludowej kulturze uważanych za magiczny artefakt.

4. Pomnik Partyzantów na Przysłopie – nazwa przełęczy wywodzi się z języka wołoskiego i oznacza przełęcz, siodło, miejsce na grzbiecie. W czasie II wojny światowej Przysłop był kryjówką partyzantów. Zatrzymywali się tu także na odpoczynek i nocleg kurierzy. W 1944 r. zginęło tutaj 5 członków oddziału „Wilk”, zaskoczonych przez Niemców. Ich śmierć upamiętnia pomnik znajdujący się na przełęczy.

5. Obidza – wieś położona w północnej części Paśmie Radziejowej. Jej pierwszymi osadnikami prawdopodobnie byli pasterze wołoscy, którzy karczując tutejsze lasy zajmowali pod pasterstwo grzbiecy pobliskich wzniesień. We wsi dobrze zachowane, zabytkowe zagrody i budynki mieszkalne będące przykładem tradycyjnej architektury drewnianej.

Fot. 2 Widok na Kosarzyską i Radziejową, 3. Schronisko na Przehybie, 4. Wychodnia Skalna Krzesło Św. Kingi, fot. K. Bańkowski.

Wydarzenia turystyczno-kulturowe w okolicy

- Święto Dzieci Gór, lipiec, MCK SOKÓŁ
- Pannonica Folk Festival, sierpień, Starosądecka Fundacja Kultury
- Redyk w Jaworkach, sierpień, MOK Szczawnica

Trwający setki lat wypas owiec na górskich polanach przyczynił się do powstania wielu zwyczajów i obrzędów, obecnych w kulturze pasterskiej do dzisiaj. Normy regulujące organizację wypasu, zakorzenione mocno w tradycji, przetrwały burzliwe czasy zmian, podobnie jak charakterystyczne słownictwo, które ciągle funkcjonuje w obrębie bacówek. Stanowi ono wartość ponadregionalną, będącą swego rodzaju spoiwem łączącym górali z różnych stron – nie tylko południowej Polski, ale również całych Karpat.

Pasterski słowniczek:

- Baca** – doświadczony pasterz, kierujący gospodarką na szałasie
Bacówka, szałas, koliba – drewniana chata pasterska stawiana na czas wypasu
Bundz – ser z mleka owczego o łagodnym smaku
Bryndza – ser z mleka owczego o intensywnym, lekko słonym smaku
Cerpak – naczynie z drewna z ozdobnie rzeźbioną rączką
Ferula – przyrząd do rozbijania ściętego mleka
Gieleta – drewniane naczynie z klepek, do którego doi się mleko
Jadwiga – ruchome ramię do zawieszania kotła nad watrą
Juhas – pasterz owiec
Honielnik – chłopiec pomagający przy owcach
Kierdel – stado owiec w górach
Kłag, kłog – naturalna podpuszczka służąca do zakwaszania mleka
Korbacz, korbec – ser z mleka owczego, przypominający długie nitki makaronu
Koszar – zagroda dla owiec na hali
Oscypek – twardy, wędzony ser z mleka owczego o słonym smaku
Puciera – drewniane naczynie, służące do zlewania mleka z udoju
Redyk – uroczyste wyjście na hale i powrót pasterzy ze stadami owiec do wsi
Redykołka – rodzaj małego serka, często w kształcie zwierząt, parzenic lub serca
Rosół – przegotowana i osolona woda do moczenia oscypków
Strąga – przegroda dzieląca koszar, przez którą przegania się owce do dojenia
Warzecha – długa, drewniana łyżka
Watra – ognisko rozpalane w bacówkach
Zbyrcok – dzwonek noszony przez owce
Żętyca – serwatka owcza

67,5 km
ok. 21:00 h

poziom
trudności

trasa
piesza

tematyka:
etnografia

Sromowce Niżne - Przełęcz Szopka 3,2 km (1:20 h) - Przełęcz Trzy Kopce 2,3 km (0:40 h) - Sromowce Wyżne 5 km (1:25 h) - Niedzica-Zamek 3,3 km (1:00 h) - Dursztyn 11,1 km (3:40 h) - Łapsze Wyżne 2,4 km (0:45 h) - Rzepiska 6,4 km (2:05 h) - Łapszanka 4,6 km (1:35 h) - Jurgów 4,9 km (1:20 h) - Brzegi 0,8 km (0:15 h) - Bukowina Tatrzańska, Klin 5,2 km (1:40 h) - Gliczarów Górny 4 km (1:05 h) - Poronin 4,3 km (1:10 h) - Zakopane 10 km (3:05 h)

Trasa rekomendowana dla: turystów indywidualnych

Przebieg trasy

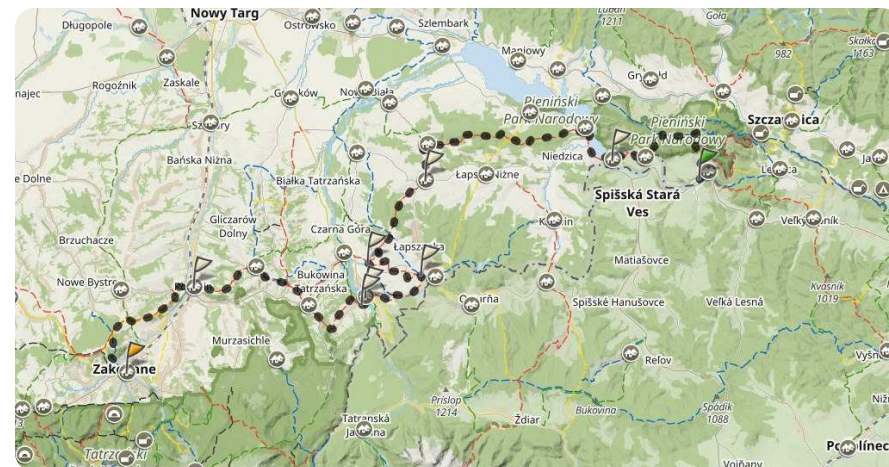
Długodystansowa trasa piesza wiedzie przez najpiękniejsze zakątki Pienin, Spiszu i Podhala, gdzie tradycje pasterskie są wciąż żywe. Towarzyszy jej nieustannie panorama Tatr, znajdujących się niemal na wyciągnięcie ręki. Dobre zagospodarowanie turystyczne regionu pozwala z łatwością podzielić dość długą trasę na mniejsze odcinki i dopasować tempo wędrówki do indywidualnych potrzeb.

Wędrówkę rozpoczynamy w Sromowcach Niżnych, szlakiem żółtym podążając w stronę Trzech Koron. Po ok. 1:20 h marszu docieramy do Przełęczy Szopka i skręcamy w szlak niebieski, który po ok. 0:40 h zawiedzie nas do przełęczy Trzy Kopce. Wybieramy szlak czerwony, którym po ok. 1:25 h docieramy do Sromowców Wyżnych, a następnie przechodzimy przez zaporę na Zbiorniku Sromowieckim i kierujemy się pod zamek w Niedzicy. W tym miejscu, nadal podążając szlakiem czerwonym, rozpoczynamy wędrówkę przez całe pasmo Pienin Spiskich, by po ok. 3:40 h dotrzeć do położonego po ich drugiej stronie Dursztyna. Przez popularne spiskie miejscowości – Łapsze Wyżne, Rzepiska i Łapszanek – wędrujemy dalej, by po ok. 5:45 h dotrzeć do Jurgowa, na granicę Spiszu i Podhala.

Kontynuujemy wędrówkę szlakiem czerwonym przez podhalańskie miejscowości – Brzegi, Bukowinę Tatrzańską, Gliczarów Górny i Poronin – by po ok. 7:15 h dotrzeć do serca Podhala, Zakopanego.

Miejsca widokowe

- Przełęcz Szopka
- Polana Cisówka
- Grandeus

© mapa-turystyczna.pl | Dane mapy © OpenStreetMap, ODbL

Atrakcje turystyczne w okolicy

1. Szałas pasterskie pod Trzema Koronami – dobrze zachowane i odrestaurowane szałas pasterskie, w których do dzisiaj kultywuje się tradycyjny wyrób serów. Trzy Korony to jedno z najatrakcyjniejszych turystycznie miejsc w Pieninach. W pobliżu schronisko PTTK i Wąwóz Szopczański, którym dotrzeć można na przełęcz Szopka, nazywaną także przełęczą Chwała Bogu – być może od okrzyku ulgi po dotarciu na miejsce.

2. Pieniński Park Narodowy – Pieniński Park Narodowy zajmuje najcenniejsze pod względem krajobrazowym i przyrodniczym obszary Pienin Właściwych: masyw Trzech Koron, Pieniny Czorsztyńskie, Pieninki i Przełom Dunajca. W rejonie Pienin Właściwych galerie widokowe na Trzech Koronach i Sokolicy, z których podziwiać można wijący się u stóp gór Dunajec.

3. Polana Podokólne w Jurgowie – polana pasterska, której charakterystycznym elementem jest duża grupa zabytkowych szop i szałasów. Tworzą one skansen pasterstwa, będący pod opieką Muzeum Tatrzańskiego w Zakopanem. Obecnie znajduje się tutaj ok. 56 szałasów. Wiele z nich ma już ponad sto lat, niektóre zostały zbudowane później, już na miejscu. Większość z nich nie jest już wykorzystywana.

4. Polana Szymkówka w Brzegach – tradycje pasterskie na polanie Szymkówka sięgają XVIII w. Pastersko użytkowane były również polany Kiczora Niżna i Wyżnia. Na polanach swoje owce wypasali bacowie z Białki Tatrzańskiej, ale także z Brzegów i z Gronia. W 2014 r. na polanie powstały trzy niezwykle obiekty, drewniane szałas, nawiązujące do tradycyjnych obiektów, w których mieszkali pasterze przebywający na hali.

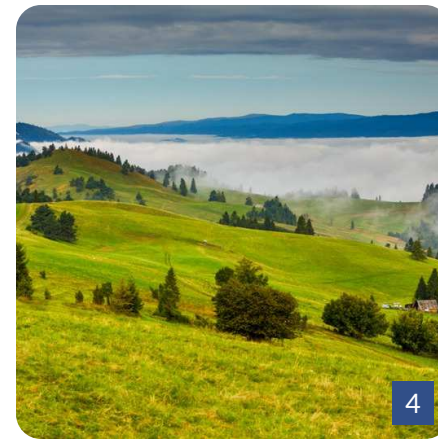
5. Gmach główny Muzeum Tatrzańskiego w Zakopanem – jedno z najstarszych muzeów regionalnych w Polsce. Muzeum kolekcjonuje skały i minerały, obiekty florystyczne, dzieła sztuki i literaturę. Dostępna również ciekawa ekspozycja etnograficzna, a w niej typowe dla Podhala, Spisza i Orawy ubiór, sztuka zdobnicza i rzeźba. Na szczególną uwagę zasługują sprzęty związane z pasterstwem górali podtatrzańskich – to największa kolekcja tego typu artefaktów. Kontakt: 18 201 52 05. Otwarte: pn.-niedz. Cennik: dorośli – 7 zł/os, dzieci i młodzież szkolna – 5,5 zł/os.

2

3

4

Fot. 2. Polana Szymkówka w Brzegach, 3. Szałas na polanie Podokólne, 4. Małe Pieniny, fot. K. Bańkowski.

Wydarzenia turystyczno-kulturowe w okolicy

- Święto Bacowskie na Tarasówce, kwiecień, Gminny Ośrodek Kultury w Poroninie & Związek Podhalan & Sołectwo Małe Ciche
- Sabałowe Bajania, sierpień, Bukowińskie Centrum Kultury
- Spotkanie na Kopieńcu, wrzesień, Związek Podhalan

BESKID ŻYWIECKI: Redyk – „idom se owiecki, idom dołu pyrciom”

Hipotez na temat pochodzenia Wołochów jest wiele. Najpopularniejsza z nich mówi, że ten koczowniczy lud przywędrował na tereny południowej Polski wzdłuż Karpat, poszukując areałów wypasowych dla swojego bydła i owiec. To właśnie te ruchy migracyjne doprowadziły do zasiedlenia Łuku Karpat i powstania wspólnej, ciągle żywej wysokogórskiej kultury pasterskiej.

Pobyty owiec na halach poprzedzał i kończył redyk – uroczyste wyjście pasterzy ze stadami oraz ich powrót. Sezon wypasowy tradycyjnie rozpoczynał się w dzień św. Wojciecha (23 kwietnia), kończył zaś w dzień św. Michała Archanioła (29 września). Wyjściu i dotarciu bacy, juhasów i owiec na górskie hale towarzyszyły magiczne obrzędy, mające na celu ochronę stada przed złymi mocami oraz gwarantujące udany wypas i bezpieczny powrót owiec do wsi.

Mimo tego, że wędrowne pasterstwo, zwane transhumancyjnym, powoli w Europie zanika, kultywuje się redyki mające charakter widowiska folklorystycznego. To niezwykła okazja do zapoznania się z kulturą pasterską. W 2013 r. został zorganizowany wyjątkowy Redyk Karpacki – przepęd kilkuset owiec wraz z psami pasterskimi, osłami i końmi. Pasterze wraz ze swoimi zwierzętami dziennie pokonywali około 15 km, a w całości trasa ich wędrówki wyniosła ponad 1200 km. Prowadziła wzdłuż Karpat – z Rumunii przez Ukrainę, Polskę i Słowację, a kończyła się w Czechach.

Do najważniejszych, cyklicznych wydarzeń związanych z redykami, należą:

- Święto Bacowskie w Ludźmierzu
- Wielki Redyk w Jaworkach
- Babiogórska Jesień w Zawoi
- Redyk w Ochotnicy Górnej
- Święto Bacowskie w Małym Cichym
- Spotkanie na Kopieńcu w Zakopanem

15,1 km
ok. 5:00 h

poziom
trudności

trasa
piesza

tematyka:
etnografia

Zubrzyca Górna (Orawski Park Etnograficzny) - Hala Śmietanowa 3 km (1:00 h) - Przełęcz Krowiarki 2,7 km (1:00 h) - Schronisko PTTK Markowe Szczawiny 6,1 km (2:10 h) - Zawoja-Markowa 3,3 km (0:50 h)

Trasa rekomendowana dla: turystów indywidualnych, grup, rodzin z dziećmi

BESKID ŻYWIECKI: Redyk – „idom se owiecki, idom dołu pyrciom”

Przebieg trasy

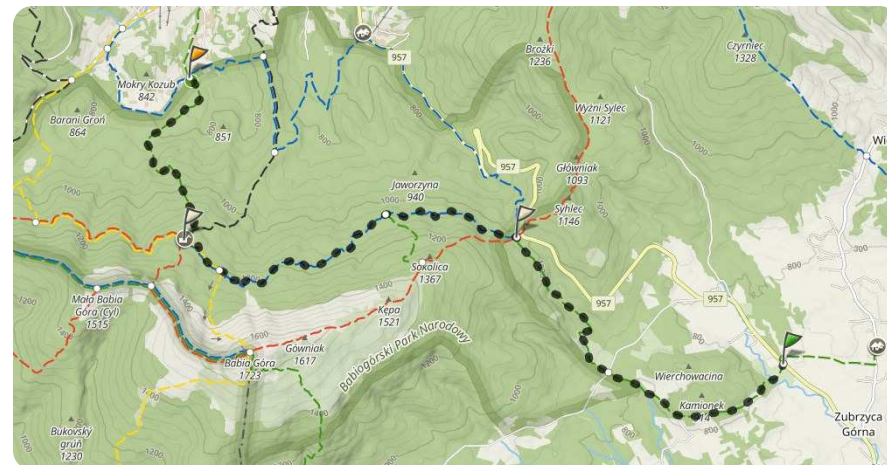
Wędrówkę zaczynamy w Zubrzycy Górnej, znanej z Orawskiego Parku Etnograficznego – skansenu regionalnego, prezentującego dzieje i kulturę regionu Górnej Orawy. Stąd szlakiem zielonym udajemy się w kierunku Babiej Góry, po ok. 1:00 h docierając do malowniczej Hali Śmietanowej, zwanej również Halą Zubrzycką. W XVIII w. stanowiła jeden z popularnych terenów wypasowych i do dzisiaj pozostaje jednym z nielicznych miejsc w rejonie Babiej Góry, gdzie nadal można spotkać owce. Pniemy się coraz wyżej południowymi stokami, by po kolejnej 1:00 h dotrzeć na przełęcz Krowiarki – jej nazwa wywodzi się od ludowego określenia pasterek wypasających tutaj niegdyś krowy.

W tym miejscu spotykamy szlak niebieski, tzw. Górny Płaj – starą drogę myśliwską, wybudowaną w II poł. XIX w. Podążamy nią w kierunku Markowych Szczawin. Odcinek ten jest szczególnie bogaty w źródła. Górny Płaj przecina dolinki aż 9 potoków. Po ok. 2:00 h docieramy do schroniska PTTK Markowe Szczawiny.

Stąd szlakiem zielonym schodzimy przez Suchy Groń do Zawoi. Po ok. 1:00 h docieramy do granicy Babiogórskiego Parku Narodowego. W pobliżu skansen im. Józefa Żaka w Zawoi Markowej – muzeum prezentujące tradycyjne drewniane budownictwo Babiogórców.

Miejsca widokowe

- Hala Śmietanowa

© mapa-turystyczna.pl | Dane mapy © OpenStreetMap, OdbL

Atrakcje turystyczne w okolicy

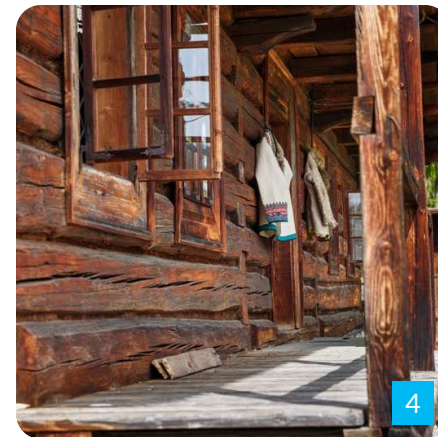
1. Orawski Park Etnograficzny w Zubrzycy Górnej – skansen regionalny, prezentujący dzieje i kulturę regionu Górnej Orawy. Interesująca ekspozycja, ukazująca połączenie dorobku dwóch fali osadniczych – pasterzy wołoskich oraz rolników napływających z Małopolski. Kontakt: +48 18 285 27 09. Otwarte: pn.-niedz. Cennik: dorośli – 20 zł/os, dzieci i młodzież szkolna – 12 zł/os.

2. Hala Śmietanowa – polana położona u stóp południowych stoków Babiej Góry. Zwana również Halą Zubrzycką. W XVIII w. stanowiła jeden z popularnych terenów wypasowych i do dzisiaj pozostaje jednym z nielicznych miejsc w rejonie Babiej Góry, gdzie nadal można spotkać owce. Z górnej części hali roztacza się rozległy widok na większą część polskiej Orawy z Tatrami w tle.

3. Przełęcz Krowiarki – najwyższej położona dostępna komunikacyjnie przełęcz górska Beskidów Zachodnich. Na przełęczy znajduje się polana Krowiarki. Swoją nazwę wzięła od ludowego określenia „krowiarka” – pasterka wypasająca krowy. W pobliżu symboliczny grób prof. Zenona Klemensiewicza, który zginął w katastrofie lotniczej na Policy w 1969 r.

4. Markowe Szczawiny – polana położona na północnych stokach Babiej Góry. Jej nazwa wywodzi się od imienia właściciela oraz szczawiu alpejskiego, obficie rosnącego w miejscach dawnego wypasu owiec. Sprzyjała temu wysoka zawartość związków azotu w ziemi – pozostałość po odchodach owiec. Na polanie schronisko PTTK, obok dyżurka GOPR, w której znajduje się Muzeum Turystyki Górskiej.

5. Skansen im. Józefa Żaka w Zawoi Markowej – muzeum prezentujące tradycyjne drewniane budownictwo Babiogórców. Skansen tworzą obecnie trzy budynki mieszkalne (jeden z początków XIX w. i dwa z początków XX w.), kapliczka, kuźnia i wolno stojąca piwnica ze spichlerzem. Kontakt: +48 607 250 980. Otwarte: wt.-niedz. Cennik: dorośli – 3 zł/os, dzieci i młodzież szkolna – 2 zł/os.

Fot. 2. Hala Śmietanowa, 3. Zubrzyca Górna, 4. Orawski Park Etnograficzny, fot. K. Bańkowski.

Wydarzenia turystyczno-kulturowe w okolicy

- Święto Borówki, lipiec, Orawski Park Etnograficzny
- Tydzień Kultury Beskidzkiej, sierpień, ROK w Bielsku-Białej
- Babiogórska Jesień, wrzesień, Babiogórskie Centrum Kultury

GORCE: Zagórzanie – na styku gór, na styku kultur

Kiedy na tereny Zagórzan – grupy etnograficznej zamieszkującej północną stronę Gorców i część Beskidu Wyspowego – dotarli Wołosi, doliny u stóp gór zasiedlali już polscy rolnicy, którzy przybyli z północy. Wędrowni pasterze, zajmujący rozległe połacie stoków Beskidów, do tej pory niezamieszkane, asymilowali się z miejscową ludnością. Przekazywali jej swoje zwyczaje i sposób gospodarowania, mając znaczny wpływ na dalszy rozwój regionu.

Od XVI w. w obrębie północnych stoków Gorców trwał już w pełni proces osiedlania się przybyszów na stałe. Do tradycyjnego sposobu gospodarowania, jakim była uprawa ziemi, wnieśli także sezonowe pasterstwo owiec.

Wypas prowadzono zarówno na halach i polanach gorceńskich, jak również w pobliskim Beskidzie Wyspowym, m.in. na Śnieżnicy, Ćwilinie, Mogielicy i Łopieniu. Bacowie zagórzanie (pochodzący m.in. z Poręby Wielkiej, Mszany, Lubomierza czy Łętowego) bardzo często w swoje stada włączali również owce gospodarzy z sąsiednich okolic, gdzie wypas zbiorowy nie był tak popularny.

Gorce – zaraz po Tatrach – były drugim co do wielkości ośrodkiem pasterskim. Szacuje się, że w roku 1925 r. w rejonach Gorców i Beskidu Wyspowego wypasano ponad 10 tysięcy owiec i ponad 500 sztuk bydła.

Folklor zagórzanie zachował się stosunkowo słabo do dzisiejszych czasów, ulegając wpływom m.in. z sąsiedniego Podhala. Mimo tego, że w zapomnienie odeszły tradycyjne instrumenty i tańce pasterskie, w przekazie słownym zachowało się jednak mnóstwo opowieści o słynnych bacach, czarownikach i znachorach, m.in. o Bulandzie – Tomaszu Chlipale, znanym z umiejętności uzdrawiania i nadprzyrodzonych zdolności.

Zagórzanie Muzeum Górali i Zbójników Rabka. fot.K.Bańkowski

31,3 km
ok. 2:00 h

poziom
trudności

trasa
rowerowa

tematyka:
etnografia

Rabka-Zdrój - Olszówka 5,2 km (0:25 h) - Poręba Wielka 2,9 km (0:20 h) -
Niedźwiedz 1,6 km (0:05 h) - Podobin 2,3 km (0:07 h) - Mszana Dolna
4,8 km (0:15 h) - Raba Niżna 6,1 km (0:25 h) - Rabka Zdrój 8,4 km (0:30 h)

Trasa rekomendowana dla: turystów indywidualnych

GORCE: Zagórzanie – na styku gór, na styku kultur

Przebieg trasy

Trasa rowerowa przebiega przez jedne z ciekawych miejscowości związanych z góralami zamieszkującymi północną stronę Gorców.

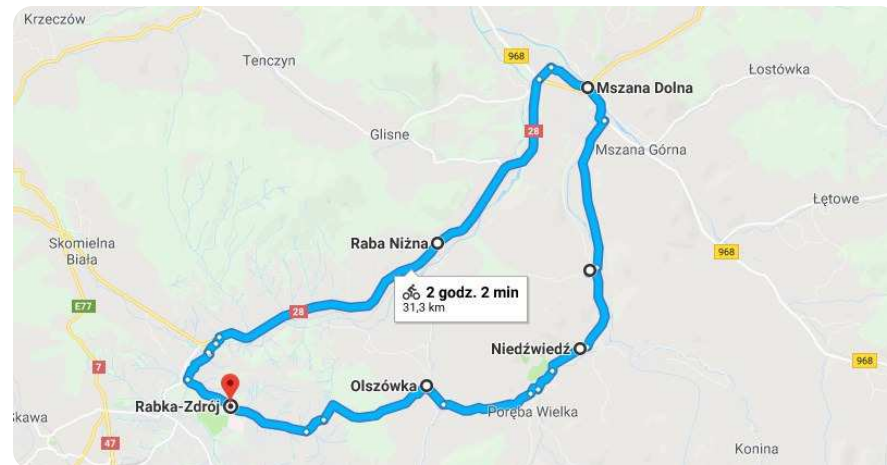
Przejazd rozpoczynamy w Rabce-Zdroju, miejscowości znanej jako popularne uzdrowisko. Kierujemy się na wschód, w stronę miejscowości Olszówka, do której docieramy po ok. 0:25 h jazdy. Nad zabudowaniami Polana Śmierząca, na której dawniej wypasano owce.

Podążamy dalej główną drogą, by po ok. 0:20 h dotrzeć do Poręby Wielkiej. Nazwa wsi wywodzi się od wyrąbanego kawałka puszczy. Znajduje się tutaj główna siedziba dyrekcji Gorczańskiego Parku Narodowego. Zaraz za zabudowaniami Poręby Wielkiej zabudowania wsi Niedźwiedź – na rynku pomnik Władysława Orkana, polskiego pisarza tworzącego w okresie Młodej Polski. Tematyką jego utworów był głównie obraz biednej polskiej wsi.

Główną drogą kierujemy się na północ, w kierunku pobliskiej miejscowości Podobin, do której dojeżdżamy po ok. 0:07 h. We wsi, w największym okresie jej rozwoju, kwitło rzemiosło. Działali tu m.in. kuśnierze, kołodzieje, kowale i cieśle. Wielu podobieńskich chłopów było również właścicielami gorczańskich polan, na których okoliczni bacowie wypasali owce.

Jedziemy dalej na północ, by po ok. 0:15 h dotrzeć do drogi nr 968, przy której położona jest Mszana Dolna. Przez długie lata mieszkał tutaj urodzony w sąsiednim Podobinie dr Sebastian Flizak, kierownik Muzeum im. Władysława Orkana w Rabce, filolog klasyczny i etnograf, zasłużony badacz kultury Zagórzan.

W Mszanie Dolnej na głównym skrzyżowaniu skręcamy w lewo i wjeżdżamy w drogę krajową nr 28, nazywaną „trasą karpacką”. Poruszamy się nią na zachód, w kierunku Rabki-Zdroju, do której dojeżdżamy po ok. 1:00 h, mijając w połowie drogi Rabę Niżną – miejscowość położoną w dolinie Raby, jednej z najpiękniejszych dolin karpackich. Jej naturalne piękno stanowi przede wszystkim otoczenie okolicznych gór Beskidu Wyspewego oraz Gorców oraz liczne punkty widokowe.

↑ 384 m · ↓ 384 m

© maps.google.pl | Dane mapy © 2018 Google

GORCE: Zagórzanie – na styku gór, na styku kultur

Atrakcje turystyczne w okolicy

1. Muzeum im. Władysława Orkana w Rabce-Zdroju – muzeum mieszczące się w zabytkowym drewnianym kościółku z I poł. XVII w. W środku ekspozycja poświęcona sztuce, ubiorowi, rzemiosłu wiejskiemu i gospodarce. Można zobaczyć również instrumenty muzyczne, zabawki oraz zdjęcia związane z życiem Władysława Orkana. Kontakt: +48 18 267 67 47. Otwarte: pn.-niedz. Cennik: dorośli – 8 zł/os, dzieci i młodzież szkolna – 6 zł/os.

2. Muzeum Górali i Zbójników w Rabce-Zdroju – muzeum założone z pasji do gór i tradycji górskich, w miejscu wcześniejszego Muzeum Gorczańskiego, Akademii Malarstwa na Szkle i Ośrodka Kultury Wołoskiej prowadzonych przez Jana Fudalę. W skład muzeum wchodzi dom „Pod Trzema Madonnami” czyli chałupa góralska z XIX w. oraz mini skansen. Kontakt: +48 795 222 925. Otwarte: pn.-niedz. Cennik: dorośli – 12 zł/os, dzieci i młodzież szkolna – 10 zł/os.

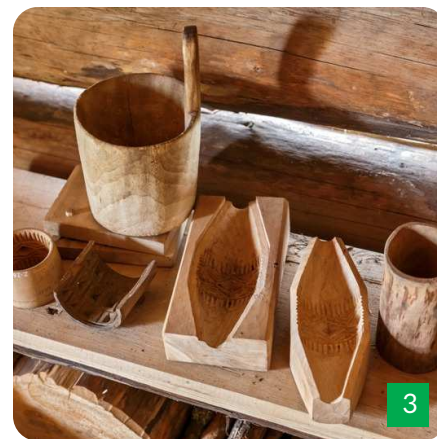
3. Dom „Pod Trzema Madonnami” w Rabce-Zdroju – chałupa góralska z 1884 r., wpisana do rejestru zabytków. Jeden z najstarszych przykładów budownictwa góralskiego na terenie Rabki-Zdroju. Typowy przykład budynku z bali, z dwiema izbami, białą i czarną, sienią oraz dwiema komorami, który podziwiać można również z zewnątrz.

4. Polana Śmierdząca w Olszówce-Jasionowie – rozległa polana na stokach Barda, położona już w granicach Gorczańskiego Parku Narodowego. Zachowane fragmenty cennych przyrodniczo łąk mietliczowo-mietlicowych, charakterystycznych dla terenów, na których prowadzony był wypas owiec. Atrakcyjna panorama na Gorce i Beskid Wyspowy.

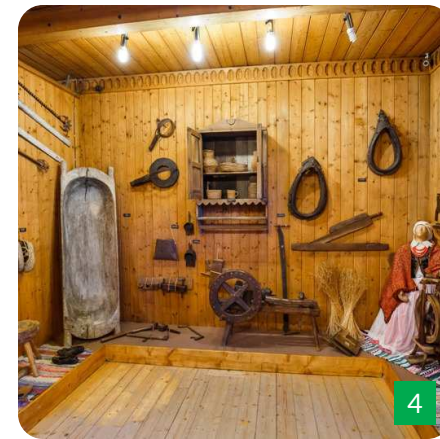
5. Muzeum Biograficzne Władysława Orkana „Orkanówka” w Porębie Wielkiej – rodzinna chałupa Orkana, aktualnie muzeum biograficzne. W ekspozycji przedmioty typowe dla regionu zagórzeńskiego. Muzeum znajduje się na Szlaku Architektury Drewnianej. Mimo tego, że budynek odbiega architekturą od typowej zabudowy wiejskiej, jego otoczenie wraz ze stodołą i studnią zamykającą przestrzeń podwórka, ma charakter typowej zagrody. Kontakt: +48 608 731 557. Otwarte: wt.-sob. Cennik: dorośli – 7 zł/os, dzieci i młodzież szkolna – 3 zł/os.

2

3

4

Fot. 2. Polana Śmierdząca, 3. Orawski Park Etnograficzny, 4. Zagórze Muzeum im Orkana w Rabce. fot. K. Bańkowski.

Wydarzenia turystyczno-kulturowe w okolicy

- Weekend z GPN, maj, Gorczański Park Narodowy
- Watra Ochotnicka, sierpień, WOK w Ochotnicy Górnej
- Jesienny redyk w Ochotnicy, wrzesień, WOK w Ochotnicy Górnej

GORCE: Bulanda – ostatni czarownik

Jak przystało na prawdziwego czarownika, Bulanda przewidział datę swojej śmierci. Pod koniec pożegnalnej uczty wyszedł przed dom i tak przemówił: „Dziękuję ci, słoneczko, żeś mi świeciło i wam, gwiazdy, też, dziękuję tobie, wietrzyku, żeś powiewał według mej potrzeby i tobie, rzyko, żeś do mnie sumem gadała...”. Potem wrócił do izby i rzekł do rodziny i przyjaciół: „Moi kochani, jo już odchodze, bo na mnie cas. Ostajcie z Bogiem”. Tej samej nocy zmarł.

Tomasz Chlipała był jednym z najsłynniejszych beskidzkich baców. Jego przydomek ukuto w nawiązaniu do osiedla Bulandy we wsi Szczawa, z której pochodził, związany był jednak głównie z Lubomierzem. To właśnie tam, na osiedlu Dziedziny, gazdował jesienią i zimą. Od marca do końca września spotkać można go było z kolei na polanie Jaworzyna Kamienicka, gdzie wypasał owce.

Bulanda zastąpił przede wszystkim jako znachor i „naprawiacz” połamanych kończyn. Sztuki magicznej oraz medycznej uczył się ponoć u czarownika ze spiskiej Lewoczy, do którego sam pewnego dnia musiał udać się po pomoc w chorobie. Kiedy posiadał stosowne umiejętności, leczył innych z niemal wszystkich dolegliwości – wyjątek stanowiły choroby weneryczne i zakaźne. Tych chorych wyrzucał z bacówki, po czym długo i dokładnie mył ręce.

Powszechnie uchodził za osobę pobożną i prawą, szanowaną przez innych. Był bogaty, jak na miejscowe warunki, ale dochód przyniosło mu głównie pasterstwo. Za pieniądze, których się dorobił, w 1904 roku postawił kapliczkę na Jaworzynie Kamienickiej. Stoi tam ona do dzisiaj – znajduje się w górnym rogu jednej z najpiękniejszych gorczańskich polan, przy zielonym szlaku od Polany Gabrowskiej Dużej przez Jaworzynę Kamienicką i Polanę Przysłop na Gorc.

Polana Jaworzyna Kamienicka, fot. J. Sekuła

22,1 km
ok. 7:00 h

poziom
trudności

trasa
piesza

tematyka:
etnografia

Ochotnica Górna - Gorczańska Chata 3,5 km (1:45 h) - Przysłop Dolny 3,6 km (1:40 h) - Jaworzyna Kamienicka (Bulandowa Kapliczka) 4 km (1:00 h) - Polana Gabrowska 1,3 km (0:20 h) - Schronisko PTTK Turbacz 2,1 km (0:35 h) - Wisielakówka 1,3 km (0:15 h) - Bukowina Miejska 2,4 km (0:30 h) - Nowy Targ, Oleksówki 3,9 km (1:00 h)

Trasa rekomendowana dla: turystów indywidualnych, grup, rodzin z dziećmi

Przebieg trasy

Trasa piesza wiedzie przez kilka bardzo ważnych dla terenu Gorców miejsc.

Wędrówkę rozpoczynamy w Ochotnicy, najstarszej wołoskiej wsi, będącej kolebką gorczańskiego pasterstwa. Stąd udajemy się szlakiem żółtym w kierunku grzbietu górskiego, mijając po drodze klimatyczną Gorczańską Chatę.

Szlak żółty na Przełęczy pod Przysłopem łączy się ze szlakiem zielonym na jednej z najpiękniejszych widokowo gorczańskich polan. Warto zajrzeć do zlokalizowanej opodal – w okolicach Skałki – bacówki, w której można zobaczyć tradycyjne sposoby wyrobu produktów z mleka owczego. Kolejnym punktem trasy, przy którym warto się zatrzymać, jest legendarna Bulandowa Kapliczka, zlokalizowana przy zielonym szlaku na Jaworzynie Kamienickiej – to właśnie tutaj swoje owce wypasał legendarny Tomasz Chlipała.

Na Polanie Gabrowskiej zielony szlak łączy się ze szlakiem czerwonym, Głównym Szlakiem Beskidzkim, wiodąc już prosto na Turbacz – najwyższy szczyt Gorców (1310 m. n.p.m).

Pod schroniskiem spotykamy szlak żółty, którym schodzimy do Nowego Targu, mijając po drodze Bukowinę Miejską i kilka widokowych polan. Z tego miejsca rozciąga się wspaniała panorama na południe. Możemy podziwiać Podhale, Spisz i królujące na horyzoncie skaliste szczyty Tatr.

Miejsca widokowe

- Polana Przysłop Dolny
- Polana Jaworzyna Kamienicka
- Hala Wzorowa

© mapa-turystyczna.pl | Dane mapy © OpenStreetMap, OdBL

Atrakcje turystyczne w okolicy

1. Kurnytowa Koliba – chata gospodarstwa polaniarskiego w przysiółku Forendówki. Znajduje się w dolnej części Kurnytowej Polany. Świetnie zachowany przykład drewnianego domu o konstrukcji zrębowej. Użytkowana była jako pasterska chata letnia do II wojny światowej.

2. Polana Przysłop Dolny – polana położona na południowym grzbiecie Przysłopu. Nazwa polany i szczytu pochodzi od wołoskiego słowa „prislop”, oznaczającego przełęcz, siodło, miejsce na grzbiecie. Polana jest jedną z licznych polan zlokalizowanych na stokach tego pasma, niegdyś intensywnie użytkowanego pastersko przez mieszkańców wsi Ochotnica.

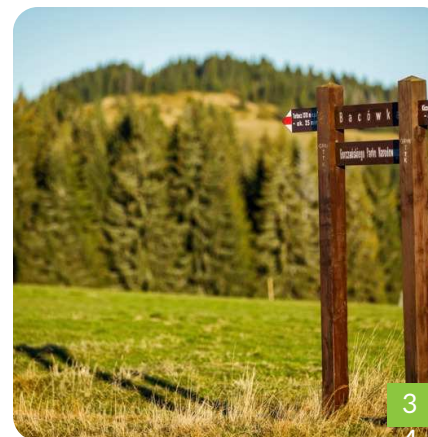
3. Bulandowa Kapliczka – kapliczka na polanie Jaworzyna Kamienicka. Ufundowana w 1904 r. przez najśłynniejszego gorczańskiego bacę – Tomasza Chlipałę, zwanego Bulandą – który na tej polanie przez ponad 50 lat zajmował się pasterstwem, wypasając owce i woły. Polana Jaworzyna Kamienicka to jedna z najpiękniejszych gorczańskich polan. Roztacza się stąd bardzo szeroka panorama na Beskid Sądecki i Beskid Wyspowy.

4. Hala Wzorowa – rozległa polana, wchodząca w skład Hali Długiej. Jej nazwa wywodzi się od prac badawczych w zakresie łąkarstwa i pasterstwa, które doprowadzić do powstania wzorcowego gospodarstwa pasterskiego. Obecnie na polanie Wzorowej pod Przełęczą Długą stoi baczówka a w sezonie letnim prowadzony jest wypas kulturowy owiec.

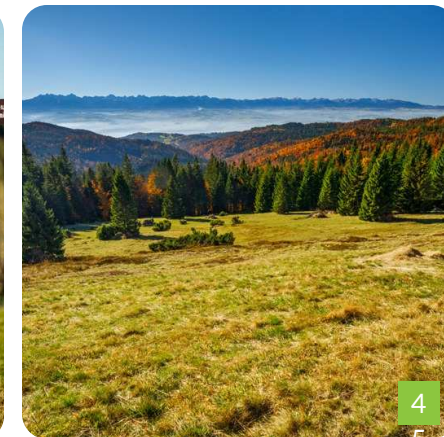
5. Polana Wolnica – najwyżej położona polana w rejonie Turbacza, wchodząca w skład Hali Długiej. Jej nazwa wywodzi się od prowadzonego niegdyś w tym rejonie wypasu wołów. Wiosną na polanie masowo zakwitają szafrany spiskie – krokusy. Polana znajduje się na obszarze Gorczańskiego Parku Narodowego. W jej zachodniej części schronisko PTTK.

2

3

4

Fot. 2. Ochotnica Dolna Kościół, 3, 4. Hala Wzorowa pod Turbaczem, fot. K. Bańkowski.

Wydarzenia turystyczno-kulturowe w okolicy

- Weekend z GPN, maj, Gorczański Park Narodowy
- Watra Ochotnicka, sierpień, WOK w Ochotnicy Górnej
- Jesienny redyk w Ochotnicy, wrzesień, WOK w Ochotnicy Górnej

BESKID MAŁY: Polaniarstwo – „na naszym sąsasku wszystko po wałasku”

Wołosi przez lata obecności w polskich górach sukcesywnie zasiedlali kolejne rejony Beskidów, przemieszczając się na zachód. Na tereny Beskidu Małego dotarli na początku XVI w., przynosząc ze sobą nie tylko pasterskie zwyczaje, ale również coraz lepszą umiejętność łączenia sezonowego zajęcia z osiadłym trybem życia.

Obszar pastwisk wysokogórskich był nieporównywalnie mniejszy, niż ten, który znali z innych rejonów Beskidów. W górnych częściach wsi coraz częściej tworzyli zatem przysiółki zwane zarębkami, których układ w terenie jest czytelny do dzisiaj.

Polany, łąki i młaki wykorzystywane były przez pasterzy z Beskidu Małego nierzadko przez cały rok. Budowano na nich szałas, w których składowano siano – karmiono nim owce i woły w okresie zimowym, w ogóle nie sprowadzając stada do wsi. Z biegiem czasu szałas zamieniane były na domy, a na zboczach gór powstawały nowe, samodzielne gospodarstwa, kształtujące nową warstwę społeczeństwa – polaniarzy. Od czasu do czasu właściciele ziemscy dokonywali kontroli i pomiaru tego typu przyrobisk, wciągając je do rejestru i legalizując przez nadanie ich użytkownikom aktu własności. Wołochom zawdzięczamy zatem nie tylko polany i górskie hale, ale także rozproszoną zabudowę i liczne górskie przysiółki, tak popularne na terenach Beskidu Małego.

Beskid Mały, podobnie jak inne rejony polskiej części Karpat, również przeżywał swój „złoty okres” rozwoju pasterstwa. O intensywności wypasu na tym terenie mówią dokumenty historyczne księstwa zatorskiego i oświęcimskiego, z których wynika, że w XVI w. w lasach królewskich wypasano około 750 owiec. Szałasnictwo zaczęło stopniowo zanikać u progu XX w. Dzisiaj większość polan stopniowo zarasta.

Leskowiec, foto K. Bańkowski.

24,4 km
ok. 8:00 h

poziom
trudności

trasa
piesza

tematyka:
etnografia

Czartak - Przełęcz pod Magurką Ponikiewską 6,7 km (2:35 h) -
Schronisko PTTK Leskowiec 2,1 km (0:45 h) - Krzeszów 5,8 km (1:30 h) -
Gołuszkowa Góra 4,4 km (1:35 h) - Sucha Beskidzka 5,4 km (1:35 h)

Trasa rekomendowana dla: turystów indywidualnych, grup, rodzin z dziećmi

Atrakcje turystyczne w okolicy

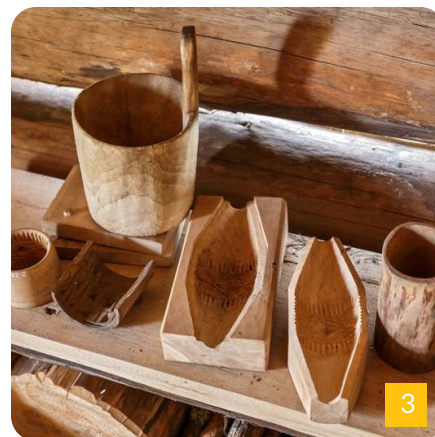
1. Wychodnie skalne na Kamieniu i Żarze – duże wychodnie w postaci skalnego wału, będące pomnikiem przyrody. Zachodnie stoki Kamienia opadają do doliny potoku Brejna w Ponikwi, wschodnie do miejscowości Koziniec. Obydwie wsie historycznie związane są z napływem pasterzy osadzanych na prawie wołoskim w systemie zarębkowym. Nazwa góry Żar nawiązuje do polan pozyskiwanych niegdyś metodą żarową.

2. Jaśkowa Arka – prowizoryczna szopa, blaszany budynek w kształcie łodzi, położony poza szlakiem, pod szczytem Magurki Ponikiewskiej. Wybudowany przez Jana Sasora, jednego z najbardziej tajemniczych, a zarazem znanych mieszkańców Beskidu Małego. Mieszkał tutaj od 1980 r., czekając na zbliżający się potop. W pobliżu spora polana, będąca pozostałością po dawnym pasterstwie.

3. Polana Beskid – polana pod szczytem Gronia Jana Pawła II, zwanego niegdyś Beskidem. Dawniej, jak wszystkie tego typu polany, była halą pasterską. Po tym jak jej użytkowanie rolnicze przestało być opłacalne, stopniowo zarasta lasem. Rozciąga się z niej panorama na północną stronę, przy dobrej widoczności z łatwością dostrzec można Kraków i Nową Hutę. W pobliżu schronisko PTTK.

4. Polana Semikowa – polana pod szczytem Gronia Jana Pawła II, położona na jego południowych stokach. Wczesną wiosną spotkać można tutaj ścielące się fioletowym dywanem polacie szafranów spiskich, czyli krokusów. Po zaprzestaniu koszenia i wypasu zaczęła zarastać lasem, obecnie jest już w końcowym etapie sukcesji wtórnej.

5. Orawski Park Etnograficzny w Zubrzycy Górnej – skansen regionalny, prezentujący dzieje i kulturę regionu Górnej Orawy. Interesująca ekspozycja, ukazująca połączenie dorobku dwóch fali osadniczych – pasterzy wołoskich oraz rolników napływających z Małopolski. Kontakt: +48 18 285 27 09. Otwarte: pn.-niedz. Cennik: dorośli – 20 zł/os, dzieci i młodzież szkolna – 12 zł/os.

Fot. 2. Wychodnie Skalne w Beskidzie Małym, 3. Orawski Park Etnograficzny, 4. Owce, fot. K. Bańkowski.

Wydarzenia turystyczno-kulturowe w okolicy

- Święto Borówki, lipiec, Orawski Park Etnograficzny
- Tydzień Kultury Beskidzkiej, sierpień, ROK w Bielsku-Białej
- Babiogórska Jesień, wrzesień, Babiogórskie Centrum Kultury

Przebieg trasy

Trasa piesza przebiega przez wschodnią część Beskidu Małego, zwaną Beskidem Andrychowskim – od jednego z ważniejszych miast tego regionu: Andrychowa.

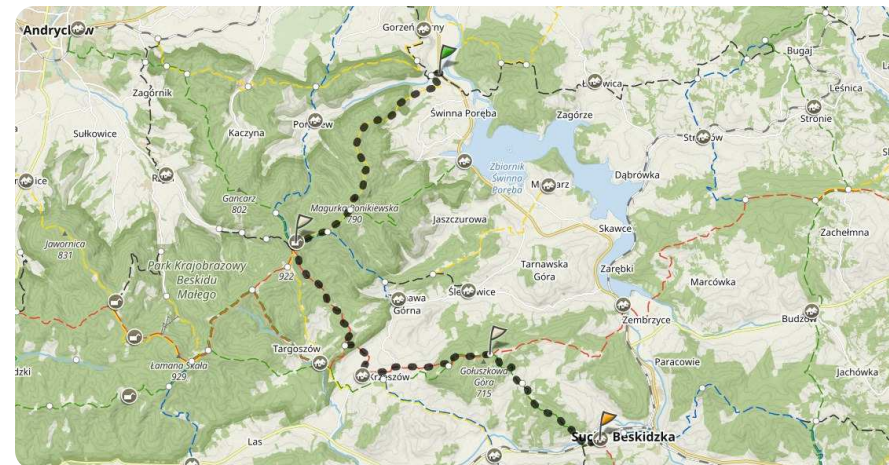
Wędrówkę rozpoczynamy w Czartaku, przysiółku wsi Mucharz. Czartak to również nazwa regionalistycznej grupy literackiej, założonej przez Emila Zegadłowicza – polskiego poetę, prozaika i znawcę sztuki, który dzieciństwo spędził w dworze w Gorzeniu Górnym, położonym w pobliżu. Stąd szlakiem żółtym udajemy się na zachód, by po ok. 2:30 h marszu dotrzeć do przełęczy pod Magurką Ponikiewską. Po drodze góra Żar, której nazwa nawiązuje do polan pozyskiwanych metodą żarową. Pokiniew, wieś zlokalizowana w dolinie, jest również wsią związaną z osadnictwem wołoskim.

Po ok. 0:45 h docieramy pod Leskowiec, górę dzisiaj porośniętą lasem. Na jej szczycie znajduje się duża polana, będąca pozostałością dawnego pasterstwa. Ważny węzeł szlaków turystycznych i jeden z najlepszych punktów widokowych w Beskidzie Małym. W pobliżu schronisko PTTK.

Spod Leskowca szlakiem czerwonym schodzimy w dół, by po ok. 1:30 h dotrzeć do Krzeszowa i pięć się dalej na szczyt Żurawnicy i Gołuszkowej Góry. Stąd szlakiem zielonym udajemy się w dolinę rzeki Stryszawki, by po ok. 1:30 h dotrzeć do Suchej Beskidzkiej.

Miejsca widokowe

- Polana Beskid
- Leskowiec
- Przełęcz Carchel

© mapa-turystyczna.pl | Dane mapy © OpenStreetMap, OdbL

BESKID NISKI: Architektura krajobrazu wsi – drzwi do dawnego świata

Woda to życie – nic dziwnego, że serca wsi zaczynały bić nad źródłami i potokami. To właśnie ciekły wodne miały największy wpływ na kształtowanie się układu przestrzennego osad. Na zalesionych obszarach górskich powstawały tzw. „łańcuchówki”, których świetnym przykładem jest Zawoja i Ochotnica – dwie najdłuższe wsie w Polsce.

Podstawowym elementem układu wiejskiego jest zagroda – zespół budynków gospodarskich i mieszkalnych, centrum życia i pracy wiejskich rodzin. Każda zagroda budowana była na własnym łanie wykarczowanego pola, który odchodził od głównej drogi i poprzez las biegł aż do działu wód stanowiącego granicę wsi. Długie pasy ziemi, zlokalizowane ściśle obok siebie, tworzyły charakterystyczny, powtarzalny rytm, doskonale widoczny do dzisiaj z lotu ptaka.

Wsie z biegiem czasu oraz wraz ze zmieniającymi się warunkami środowiska przyrodniczego i uwarunkowań społeczno-gospodarczych ewoluowały. Ich pierwotny kształt stopniowo ulegał rozbudowie i zatarciu. W wielu z nich można jednak ciągle odczytać ich pierwotne założenia. Jednym z najcenniejszych zespołów wiejskich o wołoskich korzeniach jest niepozorna wieś w Beskidzie Niskim – Bodaki – w której zachowało się tradycyjne budownictwo ludowe. Czytelny jest także układ działek, widoczna struktura gruntów i granic rolno-leśnych, a wypas bydła oraz owiec trwa nadal. Spotkać można tutaj m.in. drewniane chałupy. Ich wyjątkowość tkwi w prostocie, która oparła się naleciałościom i modom przenikającym z innych regionów Polski i zagranicy.

Przejście przez drewniane, skrzypiące drzwi starej chałupy jest jak wejście do dawnego świata, który sukcesywnie znika na naszych oczach. Warto do niego zajrzeć, zanim pozostanie tylko na żółknących fotografiach.

Skansen w Szymbarku, fot. K. Bańkowski

53,5 km
ok. 3:30 h

poziom
trudności

trasa
rowerowa

tematyka:
architektura

Gorlice - Sękowa 3,8 km (0:15 h) - Ropica Górna 5 km (0:20 h) - Bodaki 6,2 km (0:25 h) - Małastów 6,6 km (0:25 h) - Nowica 8,8 km (0:45 h) - Bielanka 8,5 km (0:35 h) - Szymbark 6,8 km (0:25 h) - Gorlice 8,2 km (0:25 h)

Trasa rekomendowana dla: turystów indywidualnych

BESKID NISKI: Architektura krajobrazu wsi – drzwi do dawnego świata

Przebieg trasy

Zachodnia część Beskidu Niskiego, jak i cała Łemkowszczyzna, bogata jest w atrakcje etnograficzne, wyrosłe na gruncie asymilacji dwóch żywiołów etnicznych – wołoskiego i ruskiego. Trasa rowerowa wiedzie przez łatwo dostępny obszar, na którym można spotkać pozostałości dawnego świata.

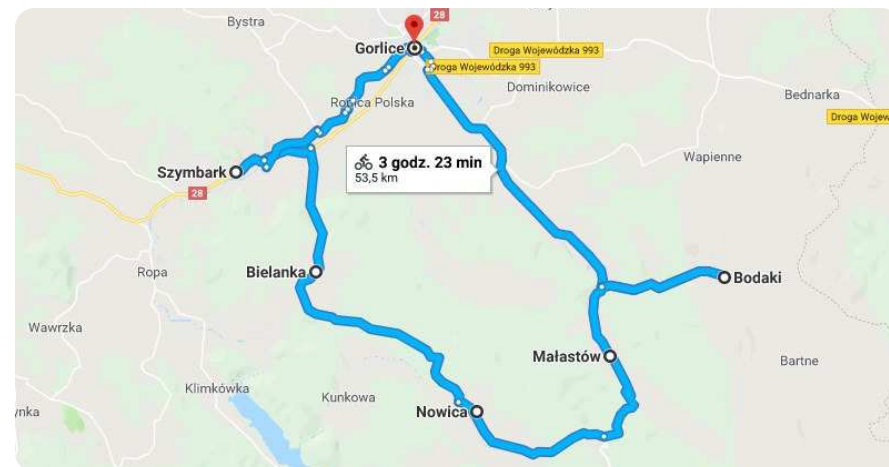
Przejazd rozpoczynamy w Gorlicach. Na odbywających się tutaj targach okoliczna ludność, trudniąca się hodowlą owiec i bydła, sprzedawała swoje zwierzęta. Kierujemy się na południe drogą wojewódzką nr 977, po ok. 0:15 h dojeżdżając do Sękowej. We wsi zabytkowy, drewniany kościół, wpisany na Listę UNESCO.

Podążamy dalej główną drogą, po ok. 0:20 h mijając miejscowość Ropica Górna, jedną z najstarszych miejscowości w okolicy, która w XVI w. przyjęła prawo wołoskie. Wieś jeszcze do 1949 r. zwana była Ropicą Ruską. Po ok. 2 km jazdy skręt w lewo do miejscowości Bartne. Warto udać się do miejscowości Bodaki, w której do dzisiaj zachowało się dość dobrze tradycyjne budownictwo ludowe.

Z Bodaków wracamy na drogę nr 977, by po ok. 0:25 h dotrzeć do Małastowa, jednej ze starszych wsi Beskidu Niskiego, związanej historycznie z napływem ludności wołoskiej. Ostry podjazd pod przełęcz, niedaleko stacji narciarskiej skręt w lewo do miejscowości Nowica, do której dojeżdżamy po ok. 0:45 h jazdy. We wsi wiele łemkowskich, malowniczych chyz.

Podążamy na zachód doliną Przystupianki. Po ok. 0:35 h miejscowość Bielanka, jedno z największych skupisk łemkowskich w Beskidzie Niskim. Tutaj droga wykręca na północ, by po ok. 4 km dołączyć do drogi krajowej nr 28, nazywanej „trasą karpacką”. W pobliżu miejscowość Szymbark, a w niej m.in. renesansowy dwór obronny oraz Skansen Wsi Pogórzańskiej im. prof. Romana Reinfussa, wybitnego etnografa, znawcę polskiej sztuki ludowej i etnografii Karpat.

Z Szymbarku drogą nr 28 kierujemy się na wschód, by po ok. 0:25 h dotrzeć z powrotem do Gorlic.

↑ 637 m · ↓ 637 m

© maps.google.pl | Dane mapy © 2018 Google

Atrakcje turystyczne w okolicy

1. Kościół św. Filipa i św. Jakuba w Sękowej – wzniesiony na początku XVI w., uznawany za jeden z najpiękniejszych polskich zabytków drewnianych. Wraz z innymi drewnianymi kościołami południowej Małopolski i Podkarpacia znalazł się na liście światowego dziedzictwa UNESCO. Ze względu na swoją historię oraz specyficzny wygląd często nazywany Perłą Beskidu Niskiego.

2. Architektura i układ przestrzenny wsi Bodaki – jeden z najcenniejszych zespołów architektonicznych, w obrębie którego występuje kilkanaście budowli o pierwotnych i wtórnych cechach tradycyjnego budownictwa, czytelny jest układ działek, całej wsi, widoczna struktura gruntów i granic rolno leśnych, zaś wypas bydła oraz owiec trwa nadal.

3. „Dziubyniłka” Łemkowska Zagroda Edukacyjna w Gładyszowie – zagroda będąca rekonstrukcją tradycyjnej zabudowy łemkowskiej. Składa się z budynku mieszkalno-gospodarczego, dwóch spichlerzy, oryginalnych młynów wiatrowych, studni z żurawiem oraz kieratu. W pomieszczeniach ekspozycja zawierająca sprzęty i narzędzia codziennego użytku. Kontakt: +48 513 011 863. Możliwość oprowadzenia i zorganizowania warsztatów po wcześniejszym umówieniu się.

4. Zagroda Maziariska w Łosiu – oddział Muzeum Dwory Karwacjanów i Gładyszów w Gorlicach, zlokalizowany we wsi Łosie. W obrębie zagrody skansen etnograficzny prezentujący historię maziarstwa, czyli handlu mazią i smarami, którym w przeszłości trudnili się mieszkańcy tej łemkowskiej wsi. Kontakt: +48 601 411 590. Otwarte: pn.-niedz. Cennik: dorośli – 4 zł/os, dzieci i młodzież szkolna – 2 zł/os.

5. Skansen Wsi Pogórzańskiej im. prof. Romana Reinfussa w Szymbarku – oddział Muzeum Dwory Karwacjanów i Gładyszów w Gorlicach, prezentujący przykłady tradycyjnego budownictwa wiejskiego najbliższego terenu. Większość obiektów jest zagospodarowana, wewnątrz są urządzone oryginalnymi sprzętami z końca XIX w., początku XX w. oraz okresu międzywojennego. Kontakt: +48 18 351 10 18. Otwarte: pn.-niedz. Cennik: dorośli – 8 zł/os, dzieci i młodzież szkolna – 5 zł/os.

Fot. 2. Drewniana zabudowa w Bodakach, 3. Chata w Bartnem, 4. Kościół w Sękowej, fot.K Bańkowski.

Wydarzenia turystyczno-kulturowe w okolicy

- Łemkowski Kermesz w Olchowcu, maj, Zjednoczenie Łemków
- Łemkowska Watra, lipiec, Zjednoczenie Łemków
- Święto Dzieci Gór, lipiec, MCK SOKÓŁ

MAŁE PIENINY: Pasterstwo z rozmachem – „wzorcowe bacówki”

Rozległe hale, szerokie ścieżki wiodące przez niezalesione przestrzenie, wygodne drogi pnące się z dolin niemal na sam grzbiet gór. Wydawać by się mogło, że widok owczych kierdli na stałe zwiąże się z krajobrazem Małych Pienin. Pasterstwo na tych terenach nie zanikło nawet po tym, gdy wysiedlono stąd Rusinów, przez chwilę miało nawet szansę działać z rozmachem. Do dzisiaj pozostały po nim jedynie ruiny bacówek, które skolektywizować miały wypas.

Po wojnie na tereny opuszczone przez Rusinów przybyli górale spod Tatr. Dzierżawa ta miała być swego rodzaju rekompensatą za utratę pastwisk opuszczanych z uwagi na tworzenie Tatrzańskiego Parku Narodowego i związaną z tym ochroną przyrody. W latach 1948-51 r. władza ludowa w Małych Pieninach postawiła cztery tzw. „wzorcowe bacówki”, planując pasterstwo na wielką skalę.

Budynki posiadały pomieszczenia mieszkalne i gospodarcze, wędzarnię serów, oborę dla bydła i szopę dla owiec. Wokół nich powstały zbiorniki na gnojowicę, która miała użyźniać okoliczne pastwiska oraz system zapór i kamiennych rynien, pomocnych w nawadnianiu hal. Obiekty te szybko jednak zaczęły podupadać. Pasterze woleli, tak jak do tej pory, przebywać z owcami na pastwiskach przez całą dobę. Dach nad głową był zwierzętom niepotrzebny – przystosowane do górskich warunków owce świetnie znosiły zmienne warunki atmosferyczne i z łatwością spędzały pod gołym niebem cały sezon wegetacyjny.

Po przemianach społeczno-politycznych, które nastąpiły po 1989 r., zainteresowanie wypasem owiec w Małych Pieninach zdecydowanie spadło. Nadal jednak od maja do września spotkać tu można stada, które niczym biały dywan ścielą się na zielonych halach.

Polana pod Wysoką, fot. K. Bańkowski

12,8 km
ok. 4:00 h

poziom
trudności

trasa
piesza

tematyka:
historia

Jaworki - Wąwóz Homole 1,6 km (0:35 h) - Baza namiotowa Pod Wysoką 0,9 km (0:20 h) - Polana pod Wysoką 0,9 km (0:35 h) - Pod Durbaszką 2,1 km (0:35 h) - Skrzyżowanie pod Wysokim Wierchem 1,1 km (0:20 h) - Szafranówka 4 km (1:00 h) - Szczawnica 2,2 km (0:35 h)

Trasa rekomendowana dla: turystów indywidualnych, grup, rodzin z dziećmi

MAŁE PIENINY: Pasterstwo z rozmachem – „wzorcowe bacówki”

Przebieg trasy

Trasa piesza wiedzie przez niemal całe pasmo Małych Pienin, a jej początkowy etap prowadzi przez Wąwóz Homole – najbardziej popularne i najwcześniej zwiedzane miejsce, o którym pisał już Jan Długosz. Wąwóz jest ścisłym rezerwatem. Wychodząc z Jaworek przemieszczamy się zielonym szlakiem w stronę grzbietu, mijając po drodze funkcjonującą w sezonie letnim bazę namiotową Pod Wysoką. Po ok. 1:30 h marszu docieramy na polanę pod Wysoką. W okolicy dostrzec można jeszcze biegnące w poprzek stoków betonowe korytka nawadniające i ruiny wzorcowej bacówki.

W rejonie rezerwatu Wysokie Skałki szlak zielony łączy się ze szlakiem niebieskim. Kierujemy się nim w stronę granicy polsko-słowackiej i grzbietem Małych Pienin podążamy na wschód. Po ok. 0:35 h marszu docieramy pod Durbaszkę – stąd zejście do schroniska pod Durbaszką. Budynek powstał w latach 1949–1952 jako wzorcowa bacówka do wypasu owiec. Po kolejnych 0:20 h marszu skrzyżowanie pod Wysokim Wierchem. Warto wyjść na szczyt – piękna panorama 360° m.in. na Magurę Spiską, Masyw Trzech Koron, Tatry, Gorce i Beskid Sądecki. Na otaczających go łąkach odbywa się wypas kulturowy owiec.

Szlak niebieski przez 1:00 h marszu wiedzie płaskim grzbietem aż pod Szafranówkę. W tym miejscu wchodzimy na szlak żółty i przez Palenicę, po ok. 0:35 h marszu, docieramy do Szczawnicy. Możliwość zjazdu kolejką krzeselkową.

Miejsca widokowe

- Wysoka
- Wysoki Wierch
- Szafranówka

© mapa-turystyczna.pl | Dane mapy © OpenStreetMap, OdbL

MAŁE PIENINY: Pasterstwo z rozmachem – „wzorcowe bacówki”

Atrakcje turystyczne w okolicy

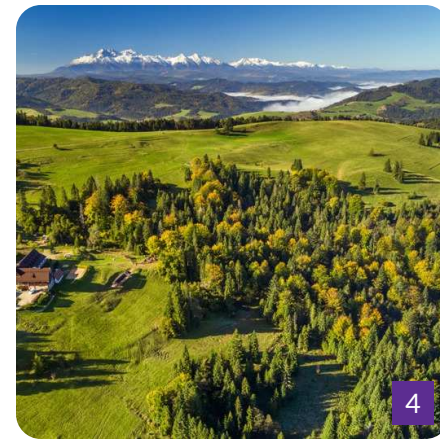
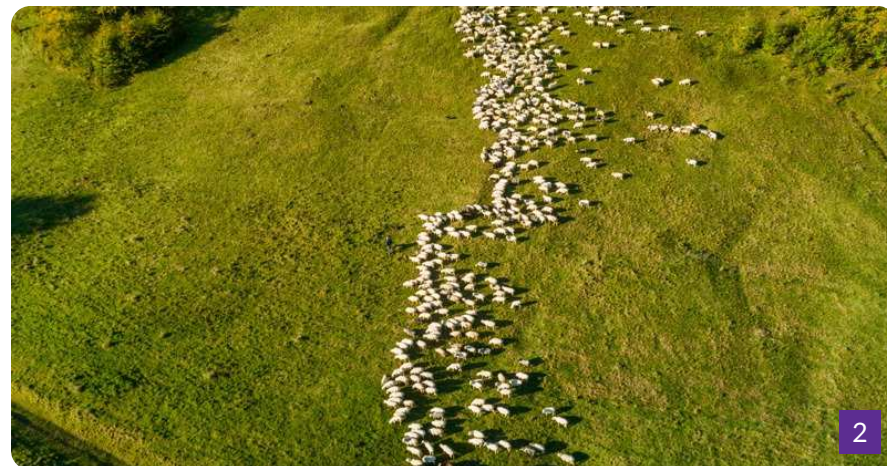
1. Muzyczna Owczarnia – klub muzyczny oraz stowarzyszenie w Jaworkach, mające swoją siedzibę w starej owczarni, przeniesionej z polan pasterskich przez Wieńczysława Kołodziejskiego. Po adaptacji i modernizacji Muzyczna Owczarnia rozpoczęła działalność jako szczególne miejsce pracy twórczej. Organizowane są tutaj koncerty, plenery malarskie i malarsko-rzeźbiarskie oraz warsztaty muzyczne.

2. Polana pod Wysoką – polana powstała na miejscu pól uprawnych wsi Jaworki, przeznaczonych pod wypas bydła i owiec. Do dzisiaj dostrzec można jeszcze biegnące w poprzek stoków betonowe korytka nawadniające i ruiny wzorcowej bacówki. Niepraktyczny budynek w 1974 r. zaadaptowano na schronisko, które spłonęło w 1980 r.

3. Schronisko pod Durbaszką – budynek powstał w latach 1949–1952 jako wzorcowa bacówka do wypasu owiec. W nieużywanym przez pasterzy budynku w latach 70. i 80. XX w. przeprowadzono szereg prac remontowych i adaptacyjnych, mających na celu stworzenie bazy turystycznej dla młodzieży. Obecnie obiekt stanowi filię Młodzieżowego Domu Kultury „Dom Harcerza” w Krakowie.

4. Bacówka pod Wysokim Wierchem – jeden z tradycyjnych pasterskich szałasów, w pobliżu którego w sezonie letnim często pasą się owce. Miejsce, w którym powstają przetwory z owczego mleka. Można tu również poznać tradycyjne metody wytwarzania owczych serów.

5. Pieniński Park Narodowy – Pieniński Park Narodowy zajmuje najcenniejsze pod względem krajobrazowym i przyrodniczym obszary Pienin Właściwych: masyw Trzech Koron, Pieniny Czorsztyńskie, Pieninki i Przełom Dunajca. W rejonie Pienin Właściwych galerie widokowe na Trzech Koronach i Sokolicy, z których podziwiać można wijący się u stóp gór Dunajec.

Fot. 2. Owce pod Wysoką, 3. Spływ Przełomem Dunajca, 4. Schronisko na Durbaszce, fot.K Bańkowski.

Wydarzenia turystyczno-kulturowe w okolicy

- Nadpopradzkie Sobótki, czerwiec, MGOK w Piwnicznej-Zdroju
- Redyk w Jaworkach, sierpień, MOK Szczawnica
- Jesienny redyk w Ochotnicy, wrzesień, WOK w Ochotnicy Górnej

PODHALE: Pasterska religijność – u Gaździny Podhala

Głęboka pobożność i nieokrzescana natura górali przez wiele wieków istniały obok siebie, inspirując artystów, zafascynowanych rejonem Podhala.

Jednym z nich był Kazimierz Przerwa-Tetmajer, poeta i powieściopisarz urodzony w Ludźmierzu, który wyjątkowości świata górskiego poświęcił zbiór opowiadań pt. „Na Skalnym Podhalu”. Zostały one opisane gwarą podhalańską, którą – w niemal niezmięnionej formie – można usłyszeć do dziś.

Ludźmierz, rodzinna miejscowość pisarza, jest jednym z najważniejszych miejsc pod Tatrami. Przybywają tutaj co roku nie tylko górale i pielgrzymi z całej Polski, ale również polonia. To właśnie w ludźmierskim kościele znajduje się cudowna figura Matki Bożej z Dzieciątkiem, nazywana Gaździną Podhala, która od XV w. czuwa nad mieszkańcami podhalańskich osad.

Ludźmierska parafia słynie z niezwykle podniosłego Święta Bacowskiego, związanego z początkiem wypasu. Odbywa się ono w okolicach św. Wojciecha (23 kwietnia) i jest błogosławieństwem owiec, które w uroczystym redyku wychodzą następnie na halę. W trakcie mszy świętej święcone są również woda i szczapy drewna, które bacowie zabierają ze sobą, by rozpałić z nich wiatrę – ognisko w bacówce.

Przybycie Wołochów wywarło znaczący wpływ na rozwój regionu. Pasterze przynieśli ze sobą nie tylko umiejętność wypasu owiec w trudnych warunkach górskich, ale także wiele elementów współczesnej, podhalańskiej kultury – od nazwisk (m.in. Bargiel, Galas, Rogala), przez elementy stroju (m.in. pasy bacowskie, portki) i wyposażenia bacówek (m.in. koszar, ferula, warzecha), po magiczne obrzędy, które przez wiele wieków współistniały w najlepsze wraz z katolicyzmem.

**58,8 km
ok. 1:20 h**

**poziom
trudności**

**trasa
samochodowa**

**tematyka:
etnografia**

Ludźmierz - Szaflary 5 km (0:08 h) - Zakopane 16,8 km (0:25 h) - Dzianisz 12 km (0:17 h) - Chochołów 5 km (0:06 h) - Czarny Dunajec 9 km (0:11 h) - Ludźmierz 11 km (0:11 h)

Trasa rekomendowana dla: turystów indywidualnych, rodzin z dziećmi

PODHAŁE: Pasterska religijność – u Gaźdżiny Podhala

Przebieg trasy

Trasa samochodowa przebiega przez najważniejsze podhalańskie miejscowości:

Ludźmierz – najstarsza wieś na Podhalu. Urodził się tutaj poeta Kazimierz Przerwa-Tetmajer, piewca Podhala i góralskiej kultury. W Domu Związku Podhalan wystawa tematyczna pt. „W kręgu żywej (pasterskiej) watry”, której motywem przewodnim jest ogień palący się w bacówce.

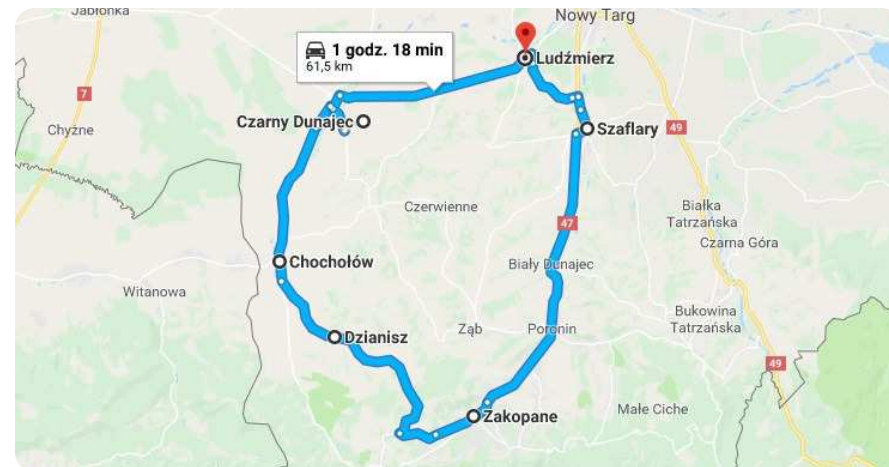
Szaflary – nazwa miejscowości związana jest z okresem kolonizacji niemieckiej. Wywodzi się prawdopodobnie od słów: „Schafler” – bednarz, „Schafflare” – owczarze lub zniekształcenia słowa „Schaffner” – włodarz, zarządca.

Zakopane – od końca XIX w. ośrodek kulturalny odwiedzany (lub zamieszkanym) przez sławne postacie, zafascynowane rejonem Podhala. Z Zakopanem związani byli m.in.: Władysław Orkan, Stanisław Witkiewicz, Jan Kasprówicz, Karol Szymanowski, Stanisław Ignacy Witkiewicz i inni.

Dzianisz – nazwa wsi wywodzi się prawdopodobnie z włoskiego zestawienia słów „dzea-nysz” (rzeka w dolinie). Z góry Ostryz rozciąga się wspaniały widok na Tatry, Czarny Dunajec, Kotlinę Nowotarską oraz Słowację.

Chochołów – wieś zbudowana prawie w całości z oryginalnych chałup góralskich. Do miejscowej tradycji należy mycie ich z zewnątrz wodą z mydłem dwa razy do roku, na Wielkanoc i Boże Ciało.

Czarny Dunajec – ważnym elementem architektury były tu tzw. dworki czarnodunajecckie, czyli murowane parterowe domy z gankiem wspartym na filarach, obecnie już nieliczne. Ciągle oglądać można wiele zabytkowych drewnianych domów w tradycyjnym budownictwie.

↑ 570 m · ↓ 570 m

© maps.google.pl | Dane mapy © 2018 Google

Atrakcje turystyczne w okolicy

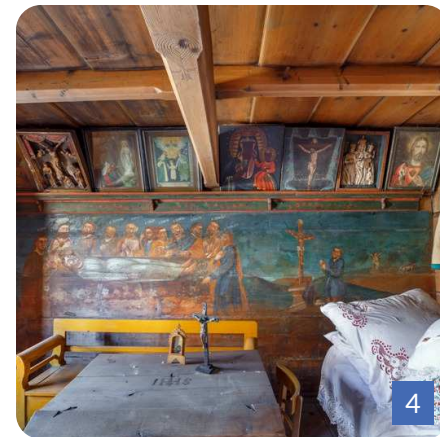
1. Bazylika Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny w Ludźmierzu – sanktuarium maryjne z figurką Matki Boskiej Ludźmierskiej, nazywanej Gaźdliną Podhala. Liczy ona prawdopodobnie ok. 600 lat. Replika znajduje się przy źródełku u wejścia do sanktuarium. Samemu źródełku również przypisywane są cudowne właściwości.

2. Chałupa Anny Doruli w Szaflarach – zabytkowa chałupa, pochodząca z 1843 r. Na jednej z drewnianych ścian namalowany jest obraz nieznanego autora pt. „Zaśnięcie Matki Boskiej”. Można w niej zobaczyć również dawne wyposażenie domu: sprzęty domowego użytku, haftowane poduchy, góralskie ubrania i fotografie przodków.

3. Kaplica Najświętszego Serca Jezusa w Zakopanem – niewielka świątynia w Jaszczurówce, zaprojektowana przez Stanisława Witkiewicza, twórcę stylu zakopiańskiego. Drewniany ołtarz główny przypomina góralską chatę. Kaplica znajduje się na małopolskim Szlaku Architektury Drewnianej.

4. Drewniane domy w Chochołowie – tradycyjne zabudowania Chochołowa, będące swego rodzaju żywym skansenem. Na szczególną uwagę zasługuje „Chałupa z jednej jedli” (Chochółów 24), dom ze ścianą frontową wybudowaną z jednego ogromnego pnia jodłowego, ściętego w okolicy Chochołowa. Tradycją jest wiosenne szorowanie domów przez ich mieszkańców, które ma na celu nie tylko utrzymanie domów w czystości. Wykorzystywana mikstura jest również idealnym środkiem konserwującym drewniane bale.

5. Polana Szymkówka w Brzegach – tradycje pasterskie na polanie Szymkówka sięgają XVIII w. Pastersko użytkowane były również polany Kiczora Niżna i Wyżnia. Na polanach swoje owce wypasali bacowie z Białki Tatrzańskiej, ale także z Brzegów i z Gronia. W 2014 r. na polanie powstały trzy niezwykle obiekty, drewniane szałas, nawiązujące do tradycyjnych obiektów, w których mieszkali pasterze przebywający na hali.

Fot. 2. Redyk w Ludźmierzu, 3. Redyk Małe Ciche, 4. Chata Doruli w Szaflarach, fot.K Bańkowski.

Wydarzenia turystyczno-kulturowe w okolicy

- Święto Bacowskie, kwiecień, Sanktuarium WNMP w Ludźmierzu
- Festiwal Folkloru Ziemi Górskich, sierpień, Biuro Promocji Zakopanego
- Sabałowe Bajania, sierpień, Bukowiańskie Centrum Kultury „Dom Ludowy”

GORCE: Sukcesja wtórna – kiedy las upomina się o swoje

Beskidzki krajobraz ukształtowany został przez wielowiekową działalność ludzi – pasterzy przybyłych z daleka, którzy oswoili dziką, górską przestrzeń pracą własnych rąk. Karczowanie lasów oraz ich wypalanie pozwoliło przygotować nowe tereny pod wypas owiec. Kilkusetletnia gospodarka pasterska przyczyniła się z kolei do powstania polan reglowych, na których spotkać można wiele wyjątkowych i rzadkich gatunków roślin wysokogórskich. Z czasem owce coraz rzadziej pojawiały się na halach, a las zaczął upominać się o swoje...

Proces degradacji polan reglowych, cennych przyrodniczo i krajobrazowo, nazywany jest sukcesją wtórną. Żyzne łąki, na których nie kontynuuje się już wypasu, giną bezpowrotnie, zarastane przez ekspansywne gatunki traw i krzewów, takich jak bliźniczka psia trawka, potocznie zwana „psiarką”, borówka czarna czy malina.

Ostatnim etapem sukcesji jest rozwój młodników świerkowych, które w przeciągu kilkudziesięciu lat opanowują polanę, która nie jest użytkowana. Na łąki leżące odlegiem wkraczają drzewa, przesłaniając widoki na góry i doliny.

Jedną z ciekawszych roślin, którą ciągle można spotkać na gorceńskich polanach, jest storczyk – roślina, która ewolucyjnie świetnie przystosowała się do owadopylności. Osobliwością storczyków jest nie tylko jaskrawe ubarwienie, przyciągające motyle i pszczoły, ale także nasiona. Należą one do jednych z najmniejszych na świecie, a nieco „za duża” łupina pozwala im z łatwością szybować, niesiona wiatrem. Rozwój storczyka – od nasienia do pierwszego kwitnienia – trwa jednak bardzo długo (3-6 lat).

Zanikanie środowisk, w których storczyki mają szansę się rozwijać, grozi ich wyginięciem, dlatego wszystkie gatunki tego rodzaju występujące w Polsce objęte są ścisłą ochroną gatunkową.

Widok na pasmo Lubania, fot.K Bańkowski.

23,2 km
ok. 7:00 h

poziom
trudności

trasa
piesza

tematyka:
przyroda

Przełęcz Knurowska - Stacja Turystyczna Studzionki 2,9 km (1:00 h) - Pod Kotelnicą 1,7 km (0:30 h) - Runek 2,6 km (1:00 h) - Polana Kudów 2,9 km (0:50 h) - Jaworzyny Ochotnickie 1,5 km (0:30 h) - Baza namiotowa Lubań 1,9 km (0:40 h) - Krościenko 9,7 km (2:30 h)

Trasa rekomendowana dla: turystów indywidualnych, grup, rodzin z dziećmi

GORCE: Sukcesja wtórna – kiedy las upomina się o swoje

Przebieg trasy

Trasa piesza wiedzie przez całe pasmo Lubania. Od przełęczy Knurowskiej, gdzie zaczyna się wędrówka, aż do Krościenka, gdzie wędrówka się kończy, podążamy szlakiem czerwonym – Głównym Szlakiem Beskidzkim.

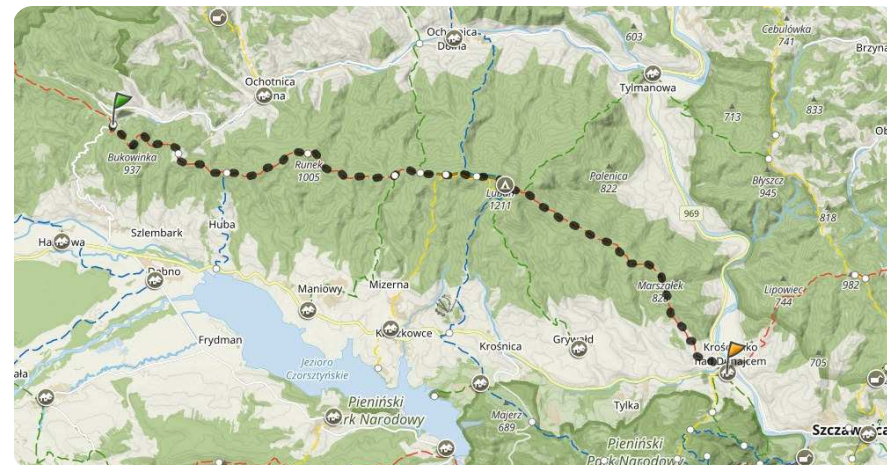
Przez przełęcz Knurowską przebiega tzw. Droga Knurowska, jedna z najpiękniejszych dróg widokowych w Polsce. Stąd udajemy się na wschód, by po ok. 1:00 h marszu dotrzeć do Studzionek, przysiółku Ochotnicy Górnej, gdzie działa niewielka prywatna izba etnograficzna oraz stacja turystyczna. Dalsza trasa wiedzie grzbietem – po drodze liczne polany, będące pozostałością dawnego pasterstwa. Większość z nich dzisiaj sukcesywnie zarasta drzewami.

W odległości ok. 3:30 h marszu od Studzionek wspinamy się na szczyt Lubania, słynącego z rozległych panoram. Ich wygodne podziwianie od 2015 r. umożliwia wieża widokowa. Według legend Lubań to miejsce przeklęte i magiczne – to właśnie tutaj miejscowi czarownicy mieli toczyć ze sobą spory. Ludowe podania mówią, że po wypowiedzeniu przez jednego z baców-czarowników strasznego przekleństwa, całe stado owiec wraz z juhasami zapadło się pod ziemię. Dźwięk zbyrczków – dzwonek owiec – można podobno usłyszeć w dniu św. Jakuba (25 lipca).

Z Lubania schodzimy w kierunku bazy namiotowej Lubań, czynnej w sezonie letnim, a następnie kierujemy się w stronę Krościenka, do którego docieramy po ok. 2:30 h marszu.

Miejsca widokowe

- Studzionki
- Polana Kudów
- Wieża widokowa na Lubaniu

© mapa-turystyczna.pl | Dane mapy © OpenStreetMap, OdBL

Atrakcje turystyczne w okolicy

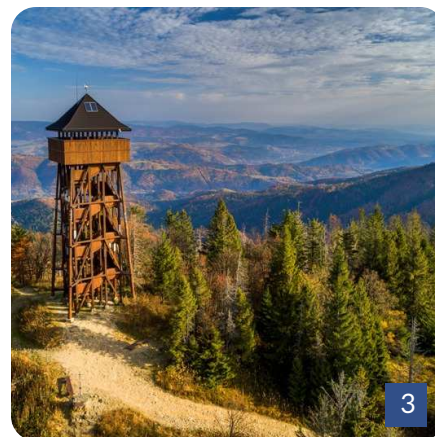
1. Skansen na Studzionkach – prywatny skansen etnograficzny, w skład którego wchodzi dom-muzeum, drewniana góralska kaplica oraz kuźnia. W domu kolekcja góralskich przedmiotów codziennego użytku, pochodzących w znacznej mierze z terenu Ochotnicy Górnej. Skansen można zwiedzać za zgodą właścicieli. Nie ma określonych godzin otwarcia, biletów czy przewodnika.

2. Pozostałości kamiennych szałasów – na niektórych polanach w masywie Lubania spotkać można jeszcze resztki kamiennych szałasów pasterskich (np. Polana Pisarzowa, Polana Wyżni Czerteż). Szczytowa polana Lubania oraz polany podszczytowe były dawniej koszone i użytkowane przez pasterzy. Na polanie Wierch Lubania wypasano również woły.

3. Wieża widokowa na Lubaniu – powstała w 2015 r. w ramach projektu “Enklawa aktywnego wypoczynku”. Ma całkowicie obudowane schody wejściowe i taras widokowy, dzięki temu mogą na nią wejść nawet osoby z lękiem wysokości. Wieża jest świetnym punktem widokowym – można podziwiać z niej szeroką panoramę Tatr oraz Beskidów, od Babiej Góry przez Beskid Wyspowy aż po pasmo Jaworzyny Krynickiej w Beskidzie Sądeckim.

4. Krzyż Papieski pod szczytem Lubania – ufundowany przez członków rodziny Wolskich z Mizernej i Krośnicy oraz ks. Stanisława Wojcieszaka z Ochotnicy Dolnej. Obok pamiątkowa tablica ze słowami Jana Pawła II, który jeszcze jako ksiądz często wędrował po Beskidach: „Gorce bardzo kochałem, a na Lubaniu wiele razy byłem”.

5. Gorczański Park Narodowy – obejmuje centralne pasmo Gorców, m.in. masywy Turbacza i Gorca. Powstał z uwagi na konieczność ochrony pięknego krajobrazu i przyrodniczych walorów obszaru Gorców. Najstarszym zabytkiem Gorczańskiego Parku Narodowego jest kapliczka Bulandy na Polanie Jaworzyna Kamienicka, ufundowana przez Tomasza Chlipałę, słynnego w tych okolicach bacę.

Fot. 2. Krzyż Papieski na Lubaniu, 3. Wieża widokowa na Lubaniu, 4. Skansen w Studzionkach, fot. K. Bańkowski.

Wydarzenia turystyczno-kulturowe w okolicy

- Weekend z GPN, maj, Gorczański Park Narodowy
- Watra Ochotnicka, sierpień, WOK w Ochotnicy Górnej
- Jesienny redyk w Ochotnicy, wrzesień, WOK w Ochotnicy Górnej

BESKID SĄDECKI: Corno owca – „po czemu ta wełna”?

Czarna owca – niekorzystnie odróżnia się od pozostałych członków stada, często przynosi również pecha. Najlepiej trzymać się od niej w bezpiecznej odległości. Tak na wszelki wypadek... A jak było kiedyś?

Jeszcze przed wojną większość owiec hodowanych w dolinie Popradu była ciemnego koloru, a gazda, który miał białe owce, był mniej poważany przez lokalną społeczność. Czarna owca była dumą każdego gospodarstwa. To z czarnej wełny mieszkańcy Piwnicznej czy Rytra szyli ubrania i właśnie stąd wywodzi się ich nazwa – Czarni Górale. Czarne owce można było spotkać w paśmie Jaworzyny Krynickiej i wschodniej części Pasma Radziejowej aż do wysiedlenia Łemków z Beskidu Sądeckiego. Po akcji „Wisła” do opuszczonych gospodarstw przybyli górale podhalańscy, a wraz z nimi białe owce, które z czasem wyparły hodowle czarnych.

Pasterze zapewniają, że mięso z czarnych owiec jest smaczniejsze niż białych. To nie jedyny kulinarny przysmak, pochodzący z tych okolic. Innym są „Pyrógi Łomnicońskie” – tradycyjne knedle z ziemniaków, mąki i przypraw, nadziewane farszem z bryndzy lub sera twarogowego. Legendy o wielkości „Pyróga Łomnicońskiego” są stałym elementem lokalnego folkloru. Najbardziej nieprawdopodobna anegdota mówi o tym, że gdy pewnego dnia Poprad wylał w Piwnicznej, ludzie wydłubowali nadzienie, a wydrążonych „Pyrógów Łomnicońskich” używali do przeprowiania się przez rzekę.

W 2013 r. wśród nadpopradzkich górali zrodził się pomysł, by sięgnąć do korzeni i przywrócić wypas czarnych owiec na sądeckich halach. Blisko 50 owiec, które umieszczono w trzech stadach, można dzisiaj spotkać w okolicach Łomnicy-Zdroju, Piwnicznej-Zdroju i Wierchomli.

Hala Łabowska, fot.K. Bańkowski.

31,3 km
ok. 10:00 h

poziom
trudności

trasa
piesza

tematyka:
etnografia

Piwniczna-Zdrój - Łomnica-Zdrój 4 km (1:30 h) - Schronisko PTTK Hala Łabowska 6 km (2:30 h) - Runek 7 km (2:10 h) - Bacówka PTTK Nad Wierchomlą 2,2 km (0:35 h) - Wyżnie Młaki 2,8 (0:50 h) - Szczawnik 4,5 km (1:10 h) - Muszyna-Złockie 1,8 km (0:25 h) - Muszyna 3 km (0:45 h)

Trasa rekomendowana dla: turystów indywidualnych, grup, rodzin z dziećmi

BESKID SĄDECKI: Corno owca – „po czemu ta wełna”?

Przebieg trasy

Trasa piesza łączy trzy miejscowości związane z historyczną hodowlą czarnej owcy.

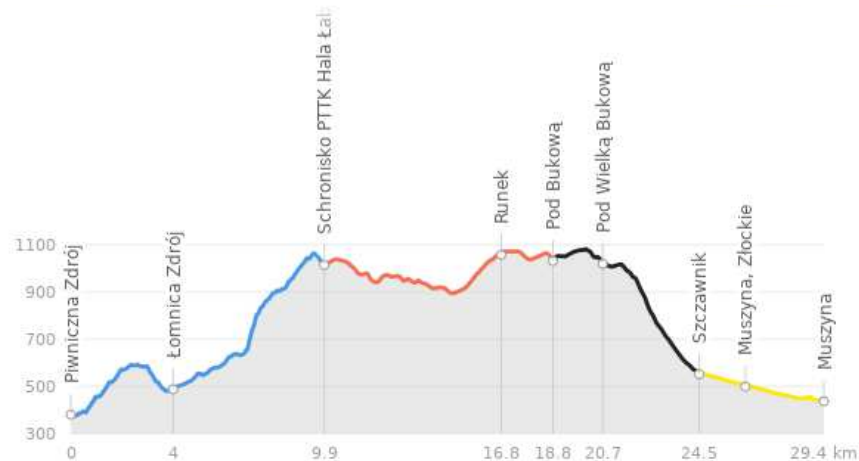
Wędrówkę rozpoczynamy przy stacji kolejowej Piwniczna-Zdrój, skąd niebieskim szlakiem udajemy się na wschód, w kierunku doliny Łomniczanki i miejscowości Łomnica-Zdrój, owczarskiego serca Beskidu Sądeckiego. Pniemy się w górę, w stronę głównego grzbietu pasma Jaworzyny Krynickiej, mijając po drodze zarastające już polany i dawne szałas wypasowe. Po ok. 4:00 h marszu docieramy do Hali Łabowskiej – polany, na której mieszkańcy łemkowskiej wsi Łabowa wypasali niegdyś swoje owce. Hala jest świetnym punktem widokowym w kierunku północnym i północno-wschodnim – rozpościera się stąd panorama na szczyty Beskidu Niskiego i pobliskie szczyty Beskidu Sądeckiego. Obecnie funkcjonuje tutaj schronisko PTTK.

Stąd szlakiem czerwonym – Głównym Szlakiem Beskidzkim – udajemy się w dalszą wędrówkę w stronę Runka, gdzie po ok. 2:00 h marszu ponownie spotykamy szlak niebieski. Skręcamy w niego i po ok. 0:30 h docieramy do Bacówki PTTK nad Wierchomlą, schroniska mieszczącego się w przebudowanym spichlerzu, który przeniesiono ze Złockiego. Spod schroniska piękna panorama na Tatry.

Podążamy dalej szlakiem niebieskim, by po ok. 1:00 h w rejonie Wyżnich Młaków dotrzeć do szlaku żółtego, który przez Szczawnik i przysiółek Złockie zaprowadzi nas do Muszyny. Swego czasu miejscowość była polską enklawą wśród licznych ruskich i łemkowskich wiosek położonych w okolicy.

Miejsca widokowe

- Hala Łabowska
- Jawor
- Polana Długie Młaki

© mapa-turystyczna.pl | Dane mapy © OpenStreetMap, OdbL

Atrakcje turystyczne w okolicy

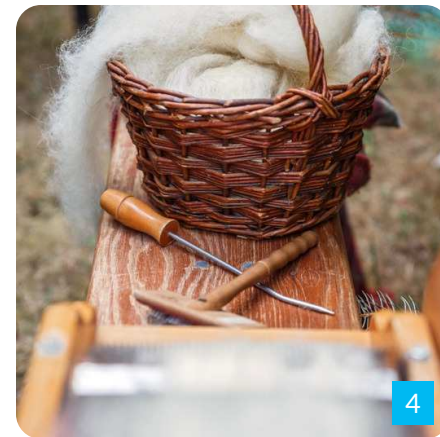
1. Muzeum Regionalne Towarzystwa Miłośników Piwnicznej – zbiory etnograficzne opowiadają o codziennym życiu Czarnych Górali: ich strojach, zawodach, jakie wykonywali, narzędziach, jakie używali, regionalnej gwarze oraz obyczajach. Kontakt: +48 661 821 810. Otwarte: wt.-niedz. Cennik: dorośli – 5zł/os, dzieci i młodzież szkolna – 3zł/os. Zwiedzanie przez grupy zorganizowane po wcześniejszym ustaleniu terminu.

2. Wodospad na Łomniczance i źródła mineralne – w górnej części Łomnicy-Zdrój, na potoku Łomniczanka, znajduje się wodospad o wysokości ok. 3 m wysokości. Poniżej wodospadu źródła wód mineralnych. Obiekty przyrody nieożywionej, takie jak skałki i źródła, od dawna towarzyszyły kulturze pasterskiej. Dzisiaj przy jednym ze źródełek można spotkać drewniane, czarne owce, będące symbolem regionu.

3. Hala Łabowska – nazwa hali wzięła się od łemkowskiej wsi Łabowa, której mieszkańcy wypasali na niej swoje owce. Polana położona jest na terenie Popradzkiego Parku Krajobrazowego, w pobliżu znajdują trzy rezerваты przyrody: Łabowiec, Barnowiec, Lembarczek. Na skutek zaniechania wypasu owiec hala częściowo zarosła już lasem. Obecnie funkcjonuje tutaj schronisko PTTK.

4. Polana nad Wierchomlą – polana na grzbiecie Runek-Pusta Wielka. Na polanie schronisko PTTK mieszczące się w przebudowanym spichlerzu, który przeniesiono ze Złockiego. Spod schroniska rozciągają się wspaniałe widoki na pasmo Radziejowej i Tatry. Miejscowość Wierchomla Wielka lokowana była na prawie wołoskim – pierwszymi osadnikami byli napływający tu z południa pasterze wołoscy.

5. Polana Długie Młaki – polana na zboczach Runka, będąca pozostałością po Łemkach, którzy dawniej zamieszkiwali te tereny i użytkowali je rolniczo. Po Akcji Wisła użytkowanie kontynuowała napływowa ludność polska, dzięki czemu obszar nie zarósł lasem, stanowiąc dzisiaj świetny punkt widokowy.

Fot. 2. Poprad w Piwnicznej-Zdrój, 3. Muzeum w Piwnicznej-Zdroju, 4. Wełna owcza, fot. K. Bańkowski.

Wydarzenia turystyczno-kulturowe w okolicy

- Nadpopradzkie Sobótki, czerwiec, MGOK w Piwnicznej-Zdroju
- Święto Dzieci Gór, lipiec, MCK SOKÓŁ
- Pannonica Folk Festival, sierpień, Starosądecka Fundacja Kultury

TATRY: Wypas kulturowy – pasterstwo dawniej i dziś

Pasterstwo przez wiele wieków wrosło w życie mieszkańców Podhala. Największy jego rozkwit po polskiej stronie Tatr miał miejsce po II Wojnie Światowej – według szacunków na halach wypasano wtedy nawet ok. 30 tysięcy owiec.

Nie było to obojętne dla tatrzańskiej przyrody. Trudno odwracalne zmiany dotknęły przede wszystkim piętro lasów i kosodrzewiny, gdzie – by poszerzyć miejsca wypasowe – wypalano i wycinano drzewa i krzewy iglaste. Dopiero po utworzeniu Tatrzańskiego Parku Narodowego w 1955 r. zaczęto powoli ograniczać ilość wypasanych owiec, aż do ich całkowitego wyeliminowania. Nieużytkowane polany zaczęły stopniowo zarastać – z czasem okazało się, że proces ten ma ogromny wpływ na zmiany w środowisku przyrodniczym.

Owce powróciły na tatrzańskie hale i polany dopiero po 1981 r. w charakterze tzw. kulturowego wypasu owiec. Dzisiaj jest on formą ochrony górskiego krajobrazu a także wyjątkowym sposobem przekazywania i utrwalania pasterskich tradycji, tak ważnych dla tego regionu. W czasie kulturowego wypasu wszystko odbywa się tak, jak dawniej – zachowywane są zwyczaje i obrzędy pasterskie, pasterze posługują się gwarą góralską i noszą tradycyjny strój góralski. Na tatrzańskich polanach wypasane są tylko owce miejscowej rasy górskiej, a pilnują ich psy rasy owczarek podhalański.

Z owczego mleka wytwarzane są produkty takie jak bundz, bryndza oraz znane w całej Polsce słone, wędzone oscypki. Produktem ubocznym, którego również można posmakować w tradycyjnej bacówce, jest żętyca – rodzaj serwatki. Receptura wyrobienia owczych serów od wieków pozostaje niezmienną.

Kulturowy wypas owiec na terenie Tatrzańskiego Parku Narodowego obecnie prowadzony jest na 30 polanach.

Polana Chochołowska, fot.K. Bańkowski.

9,8 km
ok. 3:40 h

poziom
trudności

trasa
piesza

tematyka:
etnografia

Kiry - Wyznia Kira Miętusia 1,7 km (0:25 h) - Niżnia Kominiarska Polana 1,6 km (0:40 h) - Polana Chochołowska 6,1 km (2:25 h) - Schronisko PTTK na Polanie Chochołowskiej 0,4 km (0:10 h)

Trasa rekomendowana dla: turystów indywidualnych, grup, rodzin z dziećmi

TATRY: Wypas kulturowy – pasterstwo dawniej i dziś

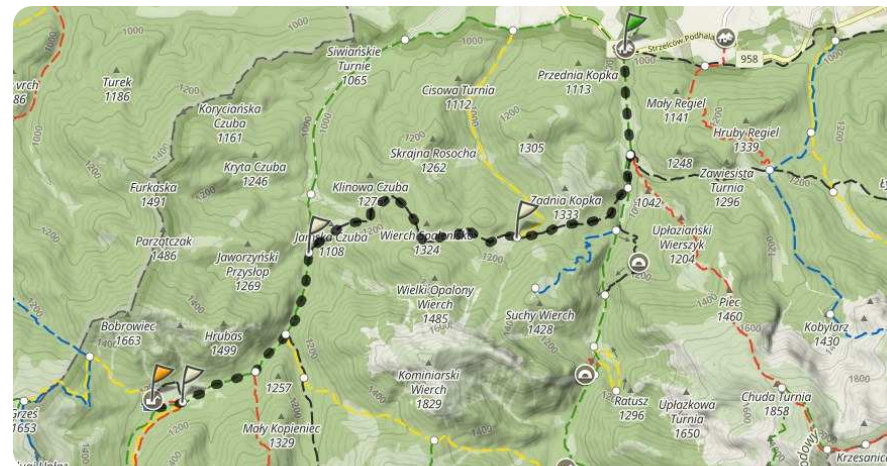
Przebieg trasy

Trasa piesza wiedzie przez dwie bardzo atrakcyjne tatrzańskie doliny – Dolinę Kościeliską oraz Dolinę Chochołowską. Na zlokalizowanych na ich terenie polanach Tatrzański Park Narodowy prowadzi kulturowy wypas owiec, dzięki któremu z bliska podejrzeć można tradycyjną pracę pasterzy.

Wędrówkę rozpoczynamy w Kirach, których nazwa pochodzi od gwarowego określenia zakrętu drogi, ścieżki lub rzeki: „kira” lub „kiera”. Stąd szlakiem zielonym podążamy w głąb Doliny Kościeliskiej, by po ok. 0:25 h dotrzeć do Wyżniej Kiry Miętusej – płaskiej, dużej polany, otoczonej dolnoreglowym lasem świerkowym. Tutaj skręcamy na szlak czarny, tzw. „Ścieżkę nad regłami”, która prowadzi aż do Doliny Chochołowskiej.

Po ok. 0:40 h marszu Niżnia Polana Kominiarska, na której spotkać można jeden z rzadkich w Karpatach gatunków roślin – złoć małą, umieszczoną na Czerwonej liście roślin i grzybów Polski w grupie gatunków narażonych na wyginięcie.

Wędrujemy dalej szlakiem czarnym aż do spotkania z innym szlakiem zielonym w rejonie Doliny Dudowej. Stąd po ok. 1:00 h marszu docieramy do Polany Chochołowskiej – największej polany w polskich Tatrach i jednej z największych w całych Tatrach. Polana słynie m.in. z masowo zakwitających na początku wiosny krokusów, przyciągających uwagę wielu turystów. W pobliżu schronisko PTTK.

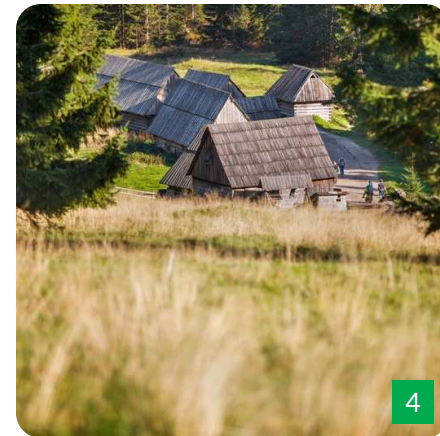
© mapa-turystyczna.pl | Dane mapy © OpenStreetMap, OdBL

Atrakcje turystyczne w okolicy

- 1. Wyżnia Kira Miętusia** – polana reglowa w Dolinie Kościeliskiej, położona u jej wylotu, powyżej przysiółka Kiry. Jeszcze kilkadziesiąt lat temu stał tutaj rząd ok. 10 zabudowań pasterskich a sama polana była intensywnie użytkowana. Po włączeniu polany do Tatrzańskiego Parku Narodowego wypas i koszenie zniesiono, a polana zaczęła zarastać. Obecnie na polanie prowadzony jest kulturowy wypas owiec.
- 2. Niżnia Kominiarska Polana** – polana reglowa położona poniżej północnego zbocza Kominiarskiego Wierchu, w górnej części Doliny Lejowej. Dawniej na polanie stały liczne szałas, które zaczęły niszczyć po zaprzestaniu regularnego wypasu. Górne, bardziej strome części polany zarosły już lasem. Obecnie na polanie prowadzony jest kulturowy wypas owiec.
- 3. Polana Chochołowska** – polana w Dolinie Chochołowskiej, największa polana w polskich Tatrach i jedna z największych w całych Tatrach. Dawniej stanowiła jeden z głównych ośrodków pasterstwa – była regularnie koszona, wypasano tutaj nie tylko owce, ale też bydło. W 1930 r. stało na niej 60 różnego rodzaju budynków; szałasów, szop, stodół z sianem. W pobliżu schronisko PTTK. Obecnie na polanie prowadzony jest kulturowy wypas owiec.
- 4. Chałupa Sabały w Zakopanem** – tradycyjna, drewniana chata, popularnie zwana Sabałówką. Dom rodzinny Jana Krzeptowskiego Sabały, polskiego górala, honorowego przewodnika tatrzańskiego, muzykanta i myśliwego, który zasłynął z gawęd i pieśni. Chałupa Sabały to najstarszy dom w Zakopanem z przełomu XVIII/ XIX w. W środku ekspozycja ze starych mebli, narzędzi i sprzętów życia codziennego. Kontakt: +48 601 412 221. Otwarte: pn.-sb. Cennik: dorośli – 7 zł/os, dzieci i młodzież szkolna – 5 zł/os.

- 5. Gmach główny Muzeum Tatrzańskiego w Zakopanem** – jedno z najstarszych muzeów regionalnych w Polsce. Muzeum kolekcjonuje skały i minerały, obiekty florystyczne, dzieła sztuki i literaturę. Dostępna również ciekawa ekspozycja etnograficzna, a w niej typowe dla Podhala, Spisza i Orawy ubiór, sztuka zdobnicza i rzeźba. Na szczególną uwagę zasługują sprzęty związane z pasterstwem górali podtatrzańskich – to największa kolekcja tego typu artefaktów. Kontakt: 18 201 52 05. Otwarte: pn.-niedz. Cennik: dorośli – 7 zł/os, dzieci i młodzież szkolna – 5,5 zł/os.

Fot. 2. Chałupa Sabały, 3. Muzeum Tatrzańskie, 4. Szałas na Polanie Chochołowskiej, fot. K. Bańkowski.

Wydarzenia turystyczno-kulturowe w okolicy

- Święto Bacowskie na Tarasówce, kwiecień, Gminny Ośrodek Kultury w Poroninie & Związek Podhalan & Sołectwo Małe Ciche
- Sabałowe Bajania, sierpień, Bukowińskie Centrum Kultury
- Spotkanie na Kopieńcu, wrzesień, Związek Podhalan

BESKID SĄDECKI: Usiądź i podziwiaj – odpoczynek na polanie

Widokowe polany, rozpościerające się na beskidzkich szczytach albo schowane wśród leśnych ostępów, to świadectwo obecności Wołochów, które podziwiać możemy do dzisiaj.

Są dowodem na osvajanie karpackiej puszczy – determinacji ludzi, którzy przybyli z daleka wraz ze swoimi stadami, w poszukiwaniu nowych terenów do życia. To właśnie tutaj, karczując gęste lasy, zakładali swoje domostwa. Stopniowa rezygnacja z nomadycznego trybu życia, przy jednoczesnym rozwijaniu gospodarki pasterskiej, dała początek zjawisku zwanemu dzisiaj transhumancją – sezonowemu, stałemu przeganianiu stad z górskich pastwisk letnich na pastwiska zimowe, położone w dolinach.

Górskie hale to świetne punkty obserwacyjne, z których podziwiać można wszystko, co znajduje się wokół – nierzadko w panoramach 360°. To właśnie z takiej perspektywy doskonale widać doliny rzeczne, wzdłuż których wiele wieków temu powstawały ludzkie osady. Z polan widoczne są również okoliczne szczyty, noszące wołoskie nazwy. Ciekawostką są zlokalizowane na górskich zboczach pasterskie szałas, będące przykładem tradycyjnej architektury drewnianej.

Mimo tego, że ślad po Wołochach, którzy na tereny Polski dotarli na przełomie XIV i XV w., zdążył się już rozpuścić, ich obecność na terenie południowej części naszego kraju jest ciągle żywa. Przejawia się m.in. w tradycyjnym wypasie owiec, kultywowanym przez współczesnych baców, świętach przybliżających pasterskie zwyczaje i dostępności owczych wyrobów, których receptura wytwarzania od wielu setek lat pozostała niezmienna. Miejscami prezentującymi dziedzictwo kultury wołoskiej w Małopolsce są również ekspozycje muzealne, w ciekawy sposób przybliżające to, jak życie górali wyglądało kiedyś.

Warto podążać dawnymi szlakami Wołochów, a wędrując – odkrywać ich tajemnice.

Widok na Rytro, fot. K. Bańkowski.

12,8 km
ok. 4:25h

poziom
trudności

trasa
piesza

tematyka:
przyroda

Rytro - Schronisko Kordowiec 4,1 km (1:45 h) - Niemcowa 2,6 km (1:05 h) - Piwniczna-Zdrój 6,1 km (1:35 h)

Trasa rekomendowana dla: turystów indywidualnych, grup, rodzin z dziećmi

Przebieg trasy

Trasa piesza wiedzie przez wschodnią część pasma Radziejowej i zlokalizowane w jego obrębie widokowe polany.

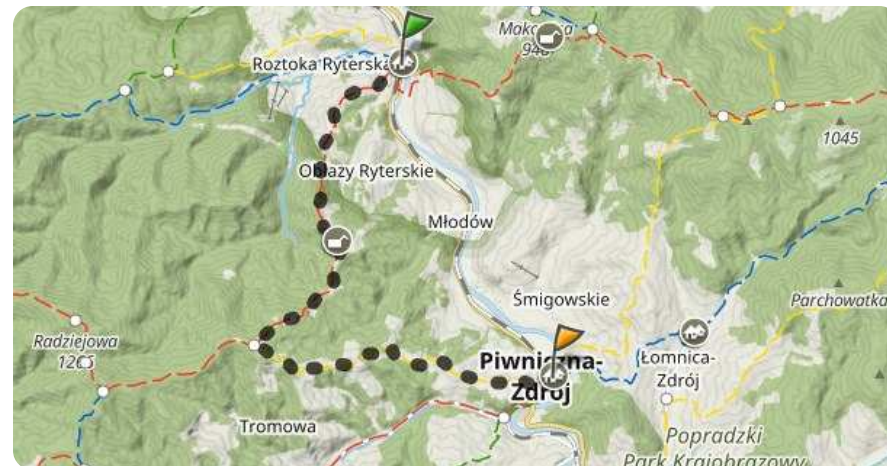
Wędrówkę rozpoczynamy w Rytrze, miejscowości położonej nad Popradem i przemieszczamy się na zachód szlakiem czerwonym – Głównym Szlakiem Beskidzkim. Trasa na długim odcinku odkryta i bardzo malownicza, świetne widoki na położoną w dolinie rzekę i wznoszące się po drugiej stronie pasmo Jaworzyny Krynickiej. Dobrze widoczne ruiny ryterskiego zamku.

Po ok. 1:45 h docieramy do wzniesienia Kordowiec. Na jednej z polan niepozorny budynek dawnej szkoły, otwierany jako schronisko „Szkola pod obłokami”. Nazwa obiektu nawiązuje do tytułu książki Marii Kownackiej, o podobnej szkole zlokalizowanej pod Niemcową, której ruiny można spotkać dalej przy szlaku. Po drodze kurna chata babci Ludwiki Nowakowej, przez okolicznych mieszkańców zwanej „gazdinią beskidzkiej przestrzeni” i kilka widokowych polan. W sezonie letnim czasami spotkać można na nich owce.

Po ok. 1:00 h marszu wychodzimy na polany ciągnące się w stronę szczytu Niemcowej. Wyżej rozległa hala Kramarka i węzeł szlaków pod Trześniowym Groniem. W pobliżu sezonowe schronisko – Chatka pod Niemcową. Wchodzimy na szlak żółty, którym schodzimy z powrotem w dolinę Popradu. Po ok. 1:35 h docieramy do Piwnicznej-Zdroju.

Miejsca widokowe

- Polana na Kordowcu
- Polana Poczekaj
- Polana Niemcowa

© mapa-turystyczna.pl | Dane mapy © OpenStreetMap, OdbL

Atrakcje turystyczne w okolicy

1. Polana na Kordowcu – duża polana na stokach Kordowca. Znajduje się tutaj jedno gospodarstwo oraz budynek dawnej szkoły, w którym aktualnie działa sezonowe schronisko turystyczne Chata Kordowiec. Z północnych stoków polany rozciąga się rozległy widok na dolinę Popradu, Beskid Wyspowy i pobliskie Pasma Jaworzyny Krynickiej. Jeszcze do niedawna polana na Kordowcu była koszona. Obecnie nie jest użytkowana.

2. Polana Poczekaj – polana pomiędzy Kordowcem a Niemcową. Zajmuje grzbiet oraz wschodnie stoki opadające do doliny Młodowskiego Potoku. Dawniej stały tutaj gospodarstwa rolne, do dzisiaj zachowała się stajnia i drewniana, kurna chata pani Ludwiki Nowakowej, przez okolicznych mieszkańców zwanej „gazdinią beskidzkiej przestrzeni”. Z powodu nieopłacalności zaniechano już uprawy roli i koszenia trawy na polanie, co grozi zarośnięciem jej przez las.

3. Polana Niemcowa – rozległa polana grzbietowa, w jej obrębie kolejno od dołu do góry znajduje się 5 mniejszych polan. Dawniej na Niemcowej istniało wiele gospodarstw rolniczych, których mieszkańcy utrzymywali się z uprawy ziemi, pasterstwa i zbieractwa. Aktualnie duża część polany jest już zalesiona. W jej górnej części, pod lasem, działała dawniej szkoła na Niemcowej, obecnie obok jej ruin znajduje się pomnik.

4. Trześniowy Groń – polana i szczyt górski. Jego nazwa pochodzi od ludowego określenia czereśni – drzew dość często rosnących w górach w rejonie ludzkich osad. Groń to nazwa wywodząca się z języka włoskiego, która oznacza wzgórek, szczyt, kopulaste wzgórze. Dawniej polana była intensywnie użytkowana rolniczo. Obecnie w dwóch budynkach dawnego gospodarstwa rolnego działa sezonowe schronisko – Chatka pod Niemcową.

5. Ekspozycja pasterska „Instrumenty ludowe w Karpatach” w Piwnicznej – ekspozycja poświęcona instrumentom ludowym Karpat, ze szczególnym uwzględnieniem instrumentów pasterskich. Na ekspozycji prezentowane są modele, fotografie, makiety oraz eksponaty najczęściej spotykanych instrumentów w Karpatach. Na wystawie dostępne również plansze informujące o kulturze włoskiej i przybliżające związane z nią tematy.

Fot. 2. Niemcowa, 3. Chatka pod Niemcową i Pasma Radziejowej, 4. Chatka na Kordowcu, fot. K. Bańkowski.

Wydarzenia turystyczno-kulturowe w okolicy

- Nadpopradzkie Sobótki, czerwiec, MGOK w Piwnicznej-Zdroju
- Święto Dzieci Gór, lipiec, Małopolskie Centrum Kultury SOKÓŁ
- Pannonica Folk Festival, sierpień, Starosądecka Fundacja Kultury